

MĂSURI ȘI PROIECTE MILITARE PENTRU APĂRAREA ȘI CONSOLIDAREA FRONTIEREI VESTICE A ROMÂNIEI (1919–1920)

CORNEL GRAD*

MILITARY MEASURES AND PROJECTS FOR THE DEFENSE AND CONSOLIDATION OF ROMANIA'S WESTERN BORDER (1919–1920)

ABSTRACT: *This paper is part of an undergoing large-scale study entitled “Drawing and redrawing the Western Border of Romania (1918–1947)”. In Sections I and II of the future volume the role of the military factor in the complex process of taking over, organizing, provisional functioning and gradual unification of the Romanian administration (the imperium) in Transylvania (November 1918 – June 1925) is analyzed. At the same time, in this context, the major contribution of the Romanian Army (the troops of the Old Kingdom and the Transylvanian troops) is highlighted, in enforcing and defending the successive provisional demarcation lines with the Republic of Hungary (November 1918 – June 1919), which was the subject of 8 studies published in various magazines or thematic volumes.*

In this context, this paper is a continuation of the previous studies and submits for analysis, on the basis of novel or less known documents (reports, orders, instructions, memoirs, proposals, papers, etc.) kept in the Romanian Military Archives, the truly special political, legal, administrative and military situation of western counties (Satu Mare, Bihor, Arad, Timiș and partially Sălaj) in the first 13 months since the full takeover of the Romanian political and administrative power (May 1, 1919) until June 4, 1920, when the Treaty of Trianon was signed. This period is marked by the simultaneous functioning of a dual administrative system: 1) civil (taken over by the Governing Council of Transylvania in Sibiu from the former Hungarian administration and continued – with some terminological updates – until April 4, 1920, when this political-administrative, relatively autonomous, body was abolished); 2) military (since December 23, 1918, the

REZUMAT: *Această lucrare este parte integrantă a unui studiu în lucru, de mare întindere, intitulat „Trasări și retrasări ale frontierei de vest a României (1918–1947)”. În secțiunile I și II ale viitorului volum se analizează rolul factorului militar în procesul complex de preluare, organizare, funcționare provizorie și unificare treptată a administrației românești (imperiumului) în Transilvania (noiembrie 1918 – iunie 1925). Totodată, în acest cadru, este evidențiată contribuția majoră a Armatei Române (trupele Vechiului Regat și trupele ardelen) la impunerea și apărarea succesivelor linii demarcaționale provizorii cu Republica Ungaria (noiembrie 1918 – iunie 1919), perioadă care a constituit obiectul a 8 studii publicate în diverse reviste sau volume tematice.*

În acest context, prezenta lucrare este o continuare a studiilor precedente și supune spre analiză, pe baza unor documente inedite sau mai puțin cunoscute (rapoarte, ordine, instrucțiuni, memorii, propuneri, referate etc.), păstrate în Arhivele Militare Române, situația politico-juridică, administrativă și militară, cu totul specială, a județelor vestice (Satu Mare, Bihor, Arad Timiș și, parțial, Sălaj) în primele 13 luni scurse de la momentul preluării integrale a puterii politico-administrative românești în această regiune (1 mai 1919) până la 4 iunie 1920, când s-a semnat Tratatul de la Trianon. Această perioadă este marcată de funcționarea concomitentă a unui dublu sistem administrativ: 1) civil (preluat de Consiliul Dirigent al Transilvaniei din Sibiu de la fosta administrație maghiară și continuat – cu unele actualizări terminologice – până la 4 aprilie 1920, când acest organism politico-administrativ, relativ autonom, a fost desființat); 2) militar (începând din 23 decembrie 1918, tot teritoriul Basarabiei,

---

* Cercetător științific I; e-mail: cornel_grad@yahoo.fr

entire territory of Bessarabia, Bukovina and Transylvania was decreed by the Great General Headquarters as a military area).

In conclusion, the present paper deals mainly with the following aspects: the relations between the Governing Council and the Bucharest authorities (the Council of Ministers, the Great General Headquarters); relations with the Royal Army during and after the end of the campaign in Transylvania and Hungary, as well as with the Command of the Transylvanian Troops, including General Traian Moșoiu – ardent author and supporter of many military projects for defense and consolidation of the western border; the emergence of dissensions and dissatisfactions caused by the interference of military factors in the affairs of civil administration; the mood of the population as well as civil and military authorities, regardless of ethnicity; the problem of minorities etc.

KEYWORDS: Romania, Hungary; Transylvania; Banat; Crișana; Governing Council of Transylvania; The Great General Headquarters of the Romanian Army; Army Defence Staff; Command of the Transylvanian Troops; Command of the Western Troops; border; subversion; plot; military area; projects; measures; defense; consolidation; general Traian Moșoiu.

Bucovinei și Transilvaniei a fost decretat de Marele Cartier General ca zonă a armatei).

În concluzie, actuala lucrare vizează, cu preponderență, următoarele aspecte: reliefaarea relațiilor dintre Consiliul Dirigent și autoritățile de la București (Consiliul de Miniștri, Marele Cartier General); raporturile cu armata regală în timpul și după încheierea campaniei din Transilvania și Ungaria, precum și cu Comandamentul Trupelor din Transilvania, inclusiv cu generalul Traian Moșoiu – autor și susținător asiduă al multor proiecte de măsuri militare pentru apărarea și consolidarea frontierei de vest; apariția unor disensiuni și nemulțumiri generate de imixtiuni ale factorilor militari în treburile administrației civile; starea de spirit a populației și autorităților civile și militare, indiferent de etnie; problema minorităților etc.

CUVINTE-CHEIE: România; Ungaria; Transilvania; Banat; Crișana; Consiliul Dirigent al Transilvaniei; Marele Cartier General al Armatei Române; Marele Stat Major al Armatei (M.C.G.); Comandamentul Trupelor din Transilvania; Comandamentul Trupelor de Vest; frontieră; acțiuni subversive, complot, zonă militară, proiecte, măsuri; apărare; consolidare; generalul Traian Moșoiu.

În anul 2018, românii au avut prilejul de-a fi martori și participanți la celebrarea cu mare fast a două mari evenimente aniversare, strâns legate între ele: un secol de la semnarea armistițiului de la (11 noiembrie 1918) care marca, simbolic, sfârșitul Primului Război Mondial¹; Centenarul Marii Uniri de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918) – moment istoric de cardinală importanță, ce a consemnat nașterea României Întregite – act cu profunde și durabile consecințe².

În acest context, credem că, pentru istoricii români (și nu numai), șirul de manifestări consacrate celor două evenimente aniversare a constituit și constituie o bună și de neratat ocazie pentru realizarea unui bilanț comparativ, lucid, sincer și decent, cu luminile și umbrele lui, fără arhicunoscutele zorzoane patriotarde practicate, cu sărg și lipsă de măsură, în multe din lucrările având ca subiect perioada în discuție.

În aceeași ordine de idei, o retrospectivă istoriografică făcută cu profesionalism, deceniu cu deceniu, a secolului scurs de la momentul fast al proclamării Marii Uniri de la Alba Iulia este absolut necesară și ar putea oferi, credem, un tablou concludent al acestei perioade, văzut dintr-o perspectivă mai largă, integratoare, știut fiind faptul că există nu puține voci care susțin că s-ar fi spus și scris aproape totul despre acest moment de referință al istoriei naționale și că, după zece decenii, alte noi lucrări s-ar dovedi încercări de prisos, întrucât n-ar avea decât darul să sporească – la nivel cantitativ, nu calitativ – bibliografia domeniului.

¹ Efectiv, luptele au încetat doar pe Frontul de Vest, între Germania și Aliați, pe când, în estul și sud-estul Europei, precum și în Asia Centrală, acestea au reizbucnit sub forma unor conflicte locale pentru reconfigurarea și recunoașterea noilor frontiere ale statelor din regiune apărute după destrămarea celor trei imperii: austro-ungar, otoman și rus. Pentru detalii privind această conflagrație, numită, în perioada interbelică „Marele Război” sau „Războiul European” (pretext. cauze, desfășurare, sfârșit, consecințe) a se vedea câteva lucrări reprezentative: Becket 2007; Boia 2014; Popa 2014; Renouvin 2008; Tucker, Roberts 2005.

² Popescu-Puțuri, Pascu, Deac, Iacoș, Josan 1989; Arimia, Ardeleanu, Botoran 2001; Drăghicescu 2001; Moisuc 1996; Netea 1990; Pascu 1983; Scurtu 1988.

După opinia noastră, însă, această supoziție nu rezistă unei analize critice serioase, nuanțate și responsabile (ferite de un partizanat păgubos și de facile considerații de conjunctură). Trebuie să avem curajul etic și profesional de-a afirma deschis că destul de multe dintre lucrările privitoare la perioada în cauză sunt, încă, tributare, fie unei optici deformate (moștenite ideologic), fie unei insuficiente și superficiale documentări (mai ales din surse arhivistice primare, încă insuficient valorificate), ori ambelor. În plus, nu este greu de observat că, din vasta problematică a evenimentului Marii Uniri, lucrările autohtone consacrate acestui moment vizează, cu predilecție, aspectele generale, de suprafață (spre exemplu: entuziasmul românilor vs tristețea și nemulțumirea populației maghiare, incidente în zona liniei demarcaționale provizorii etc.) și mai puțin cele de ordin politico-diplomatic, militar, legislativ, economic, organizatoric-administrativ etc.

Pe de altă parte, nu se poate nega faptul că au apărut și lucrări solide, care fac cinste tagmei istoricilor (e drept, nu atât de multe încât să prisosească și să nu lase loc pentru mai bine).

Ghidat de aceste considerente și având beneficiul unei îndelungate și constante preocupări pentru identificarea și valorificarea unor importante fonduri documentare, autorul lucrării de față încearcă să reconstituie, prin intermediul unui set de documente (majoritatea inedite) păstrate în Arhivele Militare Române, situația politico-juridică, administrativă și, mai ales, militară a județelor vestice Sătmăr, Sălaj (parțial), Bihor, Arad și Timiș în perioada mai 1919 – iulie 1920 (adică în primele 14 luni de la preluarea integrală a puterii politico-administrative românești în această regiune).

Lucrarea este parte integrantă a unui studiu în lucru, de mai mare întindere, intitulat „Trasări și retrasări ale frontierei de vest a României (1918–1947)”, în care, în secțiunile I și II, se analizează contribuția majoră a Armatei Române la procesul complex de preluare, organizare, funcționare provizorie și unificare treptată a administrației românești (*imperiumului*) în Transilvania³, inclusiv la impunerea și apărarea succesivelor linii demarcaționale provizorii cu Republica Ungaria în perioada noiembrie 1918 – iunie 1919, cu mențiunea că o parte consistentă a acestor două secțiuni a constituit obiectul unor studii apărute de-a lungul anilor în diverse publicații de profil (reviste, volume tematice etc.)⁴.

De fapt, lucrarea de față este o continuare a studiilor precedente, cu specială privire la perioada mai 1919 – iulie 1920, și vizează: reliefaarea relațiilor dintre Consiliul Dirigent și autoritățile de la București (Consiliul de Miniștri, Marele Cartier General); raporturile cu armata regală în timpul și după încheierea campaniei din Transilvania⁵ și Ungaria, precum și cu Comandamentul Trupelor din Transilvania, inclusiv cu generalul de divizie Traian Moșoiu – autor și susținător asiduu al multor proiecte de măsuri militare energice pentru apărarea și consolidarea frontierei de vest; apariția unor disensiuni și nemulțumiri la nivelul factorilor decizionali generate de imixțiuni ale factorilor militari în treburile administrației locale; starea de spirit a populației și autorităților civile, indiferent de etnie; problema minorităților etc.;

Această perioadă este marcată de următoarele etape importante ale procesului de integrare a comitatelor/județelor vestice în structurile politico-administrative ale statului național român:

1). preluarea integrală de către Consiliul Dirigent din Sibiu a *imperiumului* (puterii politico-administrative civile, dublate de cea militară) în toată zona situată între râurile Mureș, Someș, Tisa și culmile Munților Apuseni (adică regiunea istorică Crișana, Sătmăr și câteva localități din Ugocea). Această

³ Acest proces a început în noiembrie 1918 și s-a finalizat prin Legea nr. 95 din 13 iunie 1925 pentru Unificarea Administrativă. Pentru detalii, a se vedea: Iancu 1973; Iancu 1985; Iancu, Cipăianu 1990; Iancu, Wachter 1995; Iancu 2006; Ogășanu 2002; Calcan 2016. – pp. 123–166 și pp. 137–146.

⁴ A se vedea lista cronologică a lucrărilor subsemnatului având ca temă contribuția Armatei Române la înfăptuirea și apărarea Marii Uniri: Grad 1981; Grad 1982; Faur, Grad 1983; Grad, Goron 1998; Grad 2006; Grad 2010 *Contribuția Armatei...*; Grad 2010, *Informații documentare...*; Grad 2013; Grad 2017.

⁵ Obs.: În lucrarea noastră, prin extensie, toponimul *Transilvania* înglobează atât regiunea istorică din interiorul arcului carpatic (Transilvania propriu-zisă), cât și regiunile de la vest și sud-vest de Carpații Occidentali (Sătmărul, Crișana și Banatul), precum și Maramureșul (regiune situată în Depresiunea Maramureșului, pe cursul superior al văii Tisei, și înconjurată de versanții munților Oașului, Gutâi, Țibleș, Rodnei și Maramureșului).

amplă acțiune a fost posibilă ca urmare a eforturilor politico-diplomatice⁶ pentru recunoașterea de către Conferința de Pace de la Paris a justelor revendicări românești și, mai ales, a contraofensivei victorioase spre vest declanșate la 16 aprilie 1919 de Armata Română (5 divizii din Vechiul Regat și 2 divizii ardelenne), prin depășirea celui de-al 3-lea aliniament al liniei demarcaționale cu Ungaria și mutarea acestuia, din motive de siguranță militară, pe întreg malul stâng al Tisei (1 mai 1919), dincolo de linia convențională acceptată/promisă de Antanta prin Tratatul secret de alianță cu România, semnat la București în 4/17 august 1916 și reconfirmată/aprobată de Consiliul celor Patru Mari Puteri în 12 mai 1919 (adică, traseul liniei ferate care unea marile orașe din vest Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta -Arad)⁷;

2). instalarea administrației românești în Arad și Banat (începutul lunii iulie 1919⁸;

3). campania Armatei Române dincolo de Tisa, în Ungaria, pentru ocuparea Budapestei și înlăturarea guvernului bolșevic al lui Béla Kun, care constituia un mare pericol pentru Europa Centrală, România, Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven (22/23 iulie – 4 august 1919)⁹, urmată de părăsirea Budapestei și a teritoriului maghiar de la vest de Tisa de către trupele române (7–22 noiembrie 1919)¹⁰, precum și a întregului teritoriu al Ungariei până la aliniamentul frontierei româno-ungare (24 februarie – 30 martie 1920) – conform Ordinului nr. 6718 emis la începutul lunii februarie 1920 de M.C.G.¹¹;

4). demobilizarea Armatei Române și desființarea Marelui Cartier General prin contopirea structurilor sale cu cele ale Marelui Stat Major (20 martie 1920), în conformitate cu Înaltul Decret Regal nr. 1162 din 18 martie 1920¹²;

5). desființarea, oarecum intempestivă, a Consiliului Dirigent al Transilvaniei prin Decretul-lege nr. 1462, semnat de rege la 2 aprilie și dat publicității la 4 aprilie 1920¹³;

6). semnarea Tratatului de la Trianon cu Ungaria (4 iunie 1920)¹⁴ și declanșarea măsurilor pregătitoare pentru delimitarea în teren a traseului definitiv al frontierei româno-maghiare¹⁵.

Luna mai 1919, după atingerea de către trupele române a celui de-al patrulea aliniament al liniei demarcaționale cu Ungaria, părea că va fi o lună calmă, fără confruntări militare majore între trupele

⁶ Botoran, Calafeteanu, Campus, Moisuc 1983, pp. 342–385; Dobrinescu, Tompea 1996, pp. 20–30, 157–161; Calcan 2013, pp. 159–160.

⁷ Vezi: Kirițescu 1989, pp. 424–432. (Obs.: prima ediție a acestei lucrări a apărut în 1923, la Editura România Nouă, a 2-a ediție în 1925–1927); Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, pp. 219–240; Mărdărescu 1922, pp. 33–67. Vezi și: Mărdărescu 2009 și 2013; Gen. Mărdărescu 2009; Mărdărescu 2017.

⁸ Kirițescu 1989, pp. 437–438; Calcan 2013, pp. 153–154; Mărdărescu 1922, pp. 82–85.

⁹ Kirițescu 1989, pp. 444–467; Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, pp. 274–291; Mărdărescu 1922, pp. 150–181.

¹⁰ Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, pp. 320–321; Mărdărescu 1922, pp. 183–186.

¹¹ Preda, Alexandrescu, Prodan 1994, pp. 324–325; Mărdărescu 1922, pp. 189–191. Observație: Aliniamentul definitiv al frontierei româno-maghiare a fost stabilit de Conferința Păcii și comunicat Bucureștiului la 12 octombrie 1919 – Cf. Dobrinescu, Tompea 1996, p. 162.

¹² A.M.R., *Fond 3831 (M.C.G.)*, dos. nr. 2261, filele 32–33, apud. *Marele Cartier General al Armatei Române. Documente 1916–1920*, Editura Machiavelli, București, 1996, p. 104.

¹³ Ultima ședință a Consiliului Dirigent a avut loc la Cluj, în 10 aprilie 1920. În locul Consiliului Dirigent a fost constituită Comisia Centrală de Unificare, iar Resorturile au fost preluate de Secretariatele administrative, secții ale ministerelor, cu sediul la Cluj, puse sub conducerea unui ministru delegat pentru Transilvania. Vezi, pentru detalii, Iancu 1995, Ogașanu 2002.

¹⁴ <https://statuldacia.files.wordpress.com/2016/.../tratat-de-pace-trianon-1920-integral.pdf>. reproduș după „Monitorul Oficial” nr. 136/21 septembrie 1920, pp. 709–804. Tratatul cuprinde patru părți și 364 articole. Frontiera româno-ungară este descrisă în secțiunea a doua a articolului 27 (traseul actualei frontiere între România și Ungaria). Precizare: Tratatul de Pace de la Trianon între Puterile Aliate și Ungaria (4 iunie 1920) a intrat în vigoare peste un an, la 28 iulie 1921 – dată care a marcat recunoașterea pe plan internațional a unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România a Slovaciei și Ucrainei Subcarpatice (Ruteniei) cu Cehia (în cadrul statului cehoslovac), a Croației, Sloveniei și părții de vest a Banatului cu Serbia etc. – și abia atunci au început operațiunile pregătitoare pentru delimitarea pe teren a traseului frontierei statelor succesoare cu Ungaria.

¹⁵ Cornel Grad 2017, pp. 275–303; Vezi pentru detalii și: Manciușea 1938, p. 31–34; Săgeată, 200, p. 119–127.

române și maghiare. Drept prim semn al unei încercări de abordare responsabilă a noilor realități impuse de încheierea victorioasă a campaniei din Apuseni (16 aprilie – 1 mai 1919) este răspunsul¹⁶ din 17 mai 1919 al Comandamentului Armatei Maghiare la adresa din 13 mai (stil nou) a Comandamentului Trupelor din Transilvania, prin care se cerea eliberarea imediată a mamei lui Iuliu Maniu, Clara Maniu, și a frunțașilor români din zona Șimleu Silvaniei – Tășnad – Carei luați ostatici de trupele în retragere ale regimului comunist al lui Béla Kun.

În respectiva comunicare, semnată indescifrabil, se propunea eliberarea Clarei Maniu și a frunțașilor români care o însoțeau, la schimb cu familia Kun (tatăl internat al lui Béla Kun, mama, surorile și cumnatul lui). Totodată, la punctul 2 al comunicării, Comandamentul Suprem al Trupelor Maghiare afirma că „nu a dat nicicând, nici în scris, nici verbal, ordin trupelor sale în subordine pentru a lua ostatici cu sine. Întrucât, cu ocazia evacuării teritoriului dincolo de Tisa, indivizii iresponsabili ar fi făptuit astfel de lucruri, atunci Comandamentul Suprem se va îngrijiți ca acești ostatici să fie căutați pentru a se putea reîntoarce, fără împiedicare, la vatra lor”¹⁷. La punctul 3 se propunea: „schimbul reciproc al persoanelor numite la punctul 1, precum și pentru predarea ostaticilor se va fixa data de 22 mai 1919 (stil nou), la ora 9 dimineața, la podul de la Tiszafüred. Comandamentul Suprem al trupelor Maghiare se va îngriji de aceea ca să se prezinte atât aparținătorii familiei Domnului dr. Maniu, precum și eventualii ostatici duși și până atunci aflați”¹⁸.

Comandamentul Trupelor din Transilvania, sub semnătura generalului Gheorghe Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania, și a generalului Panaitescu – șeful de stat major al acestor trupe, transmitea la Marele Cartier General comunicarea primită de la Comandamentul Suprem al Trupelor Maghiare și solicita o decizie în acest sens, pentru conformare, specificând că, deși „art. 11 din condițiunile de armistițiu prevede pentru dușman înapoierea tuturor prizonierilor de război și ostaticilor civili, precum și a populației evacuate de trupele vrăjmașe în retragere, fără reciprocitate din partea noastră”, totuși, „prezentându-se posibilitatea de a salva, pe lângă doamna Maniu, și persoanele ce o întovărășeau, precum și o parte dintre ostaticii luați de dușmani, acest comandament este de părere a se primi propunerea comandamentului dușman în schimbul tatălui și familiei lui Béla Kun”¹⁹.

În urma referatului favorabil al colonelului Nicolae Condeescu – șeful Secției a II-a Informații („Sunt de părere a se aproba cererea, intrând în cadrul ordinului M[arelu] C[artier] General”), generalul Henri Cihoski – sub-șeful Marelui Cartier General, a aprobat schimbul propus²⁰.

Cu totul alta a fost poziția M.C.G. în cazul Convenției „relativ la schimbul reciproc al persoanelor care doresc să-și mute domiciliul de pe teritoriile ocupate și neocupate ale Ungariei”²¹, încheiate la 24 mai 1919, între Iuliu Mezei – delegatul Consiliului Dirigent și Béla Kun – comisar la Externe în Guvernul Republicii Sfaturilor Maghiare. Astfel, la telegrama din 12 iunie 1919, ora 11, prin care Iuliu Maniu – președintele Consiliului Dirigent, solicita generalului Constantin Prezan – șeful M.C.G., să-l autorizeze pe gen. Gheorghe Mărdărescu – șeful Comandamentului Trupelor din Transilvania „să aprobe învoiala făcută între reprezentantul Consiliului Dirigent și Guvernul lui Béla Kuhn în privința repatrierii

¹⁶ A.M.R., fond 5417 (M.St.M. – Secția a II-a Informații), dos. nr. 592, filele 44–46 (vezi doc. 1 – telegrama, în copie, *extraurgent cu precădere*, nr. 1042 din 18 mai 1919 a Grupului Nord către Comandamentul Trupelor din Transilvania și Comandantul Trupelor din Transilvania, precum și către Dr. Iuliu Maniu (cu mențiunea *extraurgent*), cuprinzând comunicarea în copie (traducere) din 17 mai 1919 a Comandamentului Trupelor Maghiare din Gödöllő către Comandamentul Diviziei 16 „Ardelenească” din Grupul Nord al Armatei Române.

¹⁷ *Ibidem*, doc. cit., fila 45.

¹⁸ doc. cit., filele 45–46.

¹⁹ *Ibidem*, fila 43–44 (doc. 2) – Telegrama *extraurgent* nr. 6241 din 19 mai 1919 a Comandamentului Trupelor din Transilvania către Marele Cartier General.

²⁰ *Ibidem*, doc. cit., fila 43 – referatul col. Condeescu și aprobarea generalului Cihoski.

²¹ *Ibidem*, filele 34–38 (Vezi doc. 3) – telegrama *f. urgent* nr. 1509 / 11.6.1919 a Comandamentului Trupelor din Transilvania către MCG – Biroul II Informații.

celor câtorva sute de români care se găsesc în Budapesta, în nesiguranță și în condițiile de viață cele mai grele”²², răspunsul a venit imediat (la ora 13,30), precizând că, „fiind o chestiune internațională, am cerut Comandamentului copie de pe Convenție spre a lua hotărârea organelor responsabile”²³.

Două zile mai târziu, răspunsul clar, evitat inițial, prin referatul din 14 iunie 1919 al colonelului N. Condeescu – șeful Secției a II-a Informații, se contura cert negativ: „Starea de război nu poate permite aceasta, din cauză că: a). Sub masca schimbului se pot primi pe teritoriul nostru numai propagandiști periculoși; b). Inamicul poate fi informat asupra forțelor noastre; c). Toți recalcitranții din zona noastră pot fi încurajați de delegații unguri ce ar lua sediul la Sibiu. Starea de război nu poate permite decât înapoierea ostaticilor ce au fost ridicați de trupe în retragere sau prin ocuparea anumitor regiuni și pe o bază de înțelegere militară de la Comandament la Comandament, iar nu de la Guvern la Guvern, cu atât mai mult cu cât noi nu recunoaștem încă Guvernul lui Béla Kuhn. Sunt de părere a se da răspunsul în sensul de mai sus și cu adăugirea că acest contract nu poate fi luat în executare decât după ce starea de război între noi și ei va înceta”²⁴.

Situația complicată din Banat și așteptările românilor din această regiune în perioada mai-iunie 1919, când se contura rezolvarea pe cale amiabilă a problemei liniei demarcaționale dintre România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, sunt ilustrate de mai multe rapoarte către Secția a II-a Informații a M.C.G. trimise de ofițerii informatori Gheorghe C. Birăescu și Corneliu Bojincă.

Astfel, într-un prim raport²⁵ (completat de o anexă cu observații și propuneri)²⁶ către Secția a II-a Informații a M.C.G. – Biroul Contrainformații, databil 15–16 mai 1919, sublocotenentul Gheorghe C. Birăescu (agent informator nr. 46)²⁷ arată că a plecat din București, împreună cu locot.[enentul] Avram Imbroane (agent informator nr. 10), spre Banat, urmând să se oprească o zi (12 mai), la Sibiu, pentru a aranja corespondența și serviciul de informații pentru ziarul „Banatul” pe care aceștia îl scoteau în Lugoj. Însă, în noaptea de 12/13 mai, cei doi au fost reținuți ca suspecti (deși s-au legitimat cu ordine de serviciu eliberate de M.C.G.) și, apoi, duși în arestul garnizoanei Sibiu, fiind victime ale unui incident provocat de incompetența agresivă a agentului secret Zsoldos aflat în serviciul Consiliului Dirigent din Sibiu, Secția Siguranței Publice. A doua zi, dimineața, cei doi au fost eliberați cu scuze din partea șefului Brigăzii de Siguranță și, personal, a lui Victor Deleu – secretar general al Resortului Interne și șef al Siguranței Publice, care au promis că vor lua măsurile care se impun împotriva celor vinovați de aceste nepermise greșeli.

În raportul său, slt. Gheorghe C. Birăescu, arată că nu aștepta nicio satisfacție pentru sine personal, dar, ca bun român nu îl putea „dezinteresa felul cum se organizează un serviciu atât de important al statului, fie acela chiar o creație a Consiliului Dirigent din Sibiu” și, în consecință, solicita să se intervină la Comandamentul Trupelor din Transilvania și să se ceară „pedepsirea exemplară a sublocot.[enentului] Domșa de la Comenduirea Pieței Sibiu, care a nesocotit iscălitura D-lui General Cihosky și a suspectat autenticitatea ștampilei M[arelu] C[artier] G[eneral], procedând cu o ușurință atât de condamnabilă față de mai mulți ofițeri români.”²⁸

Realizând slăbiciunile Siguranței Consiliului Dirigent, în anexa completare la raportul inițial, slt.

²² *Ibidem*, fila 31 – telegrama nr. 1536/12 iun. 1919 trimisă de Iuliu Maniu către gen. Prezan – șeful M.C.G.

²³ *Ibidem*, fila 30 – răspunsul gen. Prezan la telegrama nr. 1536/12 iun. 1919.

²⁴ A.M.R., fond 5417 (*Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, fila 29 – Referatul colonelului Condeescu, șeful Secției II Informații cu rezoluția generalului Prezan, șeful M.C.G.: „Adresă la Președinția Consiliului [de Miniștri]. 14.6.[1]919”.

²⁵ A.M.R., fond 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, filele 180–181 (vezi doc. 4) – raportul slt. Gh. C. Birăescu către Secția a II-a Informații a M.C.G. – Biroul Contrainformații, databil 15–16 mai 1919.

²⁶ *Ibidem*, filele 182–183 (vezi doc. 4a) – Anexa/completare cu observații și propuneri la raportul lui Gh. C. Birăescu.

²⁷ Observație: În *Lista ofițerilor ardeleni informatori și propagandiști trimiși înaintea trupelor române în Transilvania și Ungaria* (vezi A.M.R., fond 3831 – M.C.G., dos. nr. 1971, fila 18), Birăescu apare cu prenumele Traian (nu Gheorghe C.) și având legitimația nr. 58, nu 46 – așa cum e specificat într-un alt raport din 9 iunie 1919.

²⁸ A.M.R., fond 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, fila 181 verso.

Gh. C. Birăescu revine cu o serie de observații și propuneri menite a servi la îndreptarea situației îngrijorătoare a tuturor serviciilor publice organizate în grabă de Consiliul Dirigent al Transilvaniei și, din lipsă acută de personal calificat, fără o minimă selecție: „În interesul consolidării viitoare a statului românesc și a apropierei și unirii suflatești n-ar mai trebui tolerați în slujbe, cu multă răspundere, oameni cu sufletul înstrăinat. Dar chiar dacă ar avea bune sentimente românești, mulți dintre ofițerii și slujbașii ardeleni, necunoscând adevărata situație din Regat, se poartă cu dușmănie și, în cazul cel mai bun, cu multă neîncredere față de tot ce vine de aici. În convorbirile particulare, pe stradă, în cafenele și oriunde se întâlneau mai mulți, auzi vorbindu-se cu multă pornire pătimășă despre păcatele politicianismului din România, despre corupția ce domnește în viața publică de aici, despre imoralitatea ce stăpânește viața socială și familiară (sic!), exagerându-se scăderile și trecându-se cu vederea calitățile și părțile bune ale lumii din Vechiul Regat.”²⁹

În final, slt. Gh.C. Birăescu propunea 3 măsuri radicale, pe care le considera indispensabile:

- „1). Să se intervină la locurile în drept ca siguranța organizată de Consiliul Dirigent să treacă în întregime și efectiv sub conducerea Siguranței Generale a Statului, să fie reorganizată radical cu cele mai bune elemente din Banat și cu elemente bine selectate din ardeleni. Să se aibă în vedere, în primul rând, acei ardeleni care au avut contact mai îndelungat cu viața românească din Vechiul Regat. Altfel, siguranța personală a marelui public din Ardeal ar continua încă ani de zile să fie obiect de experimentare a unor indivizi care nu și-au făcut nici măcar stagiul de ucenicie. Pe de altă parte, românii din Regat, pe care datoria sau interesele i-ar mână pe teritoriul de activitate a[1] acelor Scherlock-Holmes, ar fi mereu expuși vexațiunilor, pornite dintr-o pătimășă inconștientă a acelorași oameni.
- 2). Să se urmărească prin toate mijloacele unificarea administrației în toate provinciile românești. Tinerii din Ardeal, mai ales aceia dintre ei care, în urma unei educații false, și-au făcut idei false despre stările de azi, să fie aduși în Regat și puși la muncă serioasă în alte birouri ale statului, unde se muncește mai mult și mai serios. În schimb, de aici să se ducă acolo cei mai buni și cei mai cinștiți slujbași.
- 3). În unitățile armatei ce se formează în Ardeal să se încadreze cât mai mulți ofițeri din Regat, dintre cei mai ambițioși, pricepuți și serioși militari. Acestora să li se dea o instrucție specială, impunându-li-se multă prevedere și tact deosebit față de camarazii de acolo și față de trupă.”³⁰

Ca urmare, Marele Cartier General – Biroul Central Informații, prin adresa nr. 1993/9 iun.[ie] 1919 „Confidențial”, semnată de generalul Cihoski, informa Comandamentul Trupelor din Transilvania despre cele raportate de slt. Gh.C. Birăescu și solicita să se cerceteze faptele reclamate și să se comunice rezultatul³¹.

Printr-o telegramă din 1 iunie 1919 st.n., transmisă în 2 iunie 1919, ora 10:30, prin Comandamentul Trupelor din Transilvania, locotenentul Corneliu Bojinca, ofițer de legătură (agentul nr. 10), raporta M.C.G. că, în perspectiva apropiatei instalări a administrației românești în Banat, „sârbii evacuează mereu Timișoara, transportând la Belgrad tot ce aparține averii statului”.³² Totodată, s-a lansat vestea că aceștia se vor atinge și de averile particulare, ceea ce a provocat o mare neliniște în rândurile populației, iar, în această perspectivă, muncitorimea din acest mare oraș, fiind foarte bine organizată și înarmată, era hotărâtă să se răscoale. Faptul acesta ar provoca cea mai mare dezordine și ar da ocazia la jaf liber, chiar muncitorimii care s-ar putea folosi de acel moment confuz. În această situație tulbură, clasele intelectuale sunt foarte îngrijorate, așteptând salvarea din partea trupelor române, care ar trebui concentrate „într-un punct eliberat deja de noi și aproape de Timișoara, ca la un moment dat să poată imediat interveni”.

²⁹ *Ibidem*, fila 182 verso.

³⁰ *Ibidem*, filele 182 verso–183.

³¹ *Ibidem*, fila 179.

³² A.M.R., fond 5417, dos. nr. 592, fila 208 (doc. 5) – telegrama nr. 37 din 1 iunie 1919 st.n. trimisă către M.C.G. de lt. Corneliu Bojinca și transmisă în 2 iunie 1919, ora 10:30, prin Comandamentul Trupelor din Transilvania.

În Banat, „abstrăgând de la însuflețirea provocată de venirea jandarmeriei (române -n.n.), situația, totuși, nu s-a schimbat în măsura dorită”³³ și nu se putea numi bună nici în regiunea ocupată de trupe franceze și administrată de români, arată harnicul ofițer informator nr. 46 (Gh.C. Birăescu) în raportul său către M.C.G. (Secția Informații – Biroul Contrainformații) trimis din Lugoj, la 9 iunie 1919 st.n. Această situație, după opinia informatorului, era generată de următoarele cauze:

1. „Înainte de toate, francezii nu par a avea atitudinea lor hotărâtă față de administrația românească” și, astfel, jandarmeria românească n-avea libertate de acțiune, Comandamentul francez intervenind, fără o cercetare mai serioasă, la orice plângere a străinilor împotriva acesteia, iar cele mai multe ordine date de secțiile de jandarmi erau contramandate;
2. Sârbii au oprit orice transport de alimente din regiunea muntoasă-deluroasă ocupată de români și care, din această cauză, sufereau de lipsă de alimente (chiar și jandarmii din Mehadia și Orșova se plâneau că nici ei n-au ce mânca);
3. Agenții sârbi și unguri agitau și desfășurau o propagandă foarte întinsă împotriva românilor, susținută, în mod inconștient, de francezi și români, care dădeau prea ușor crezare tuturor zvonurilor;
4. Un mare rău constituia și faptul că, atât în administrație, cât și în jandarmerie, erau angajați oameni din partea locului, având fiecare pretenția să facă serviciu în satul său. De mai multe ori se întâmpla ca aceleași persoane care lucrau odinioară sub unguri, erau angajate în aceleași servicii sub români (spre exemplu, cazul plutonierului Someșan, comandantul secției de jandarmi din Mehadia)³⁴.

În finalul raportului său, slt. Gh.C. Birăescu arată că, pentru ziua de 9 iunie, s-a convocat de către informatori și Clubul Național „un mare meeting de protestare împotriva violării integrității Banatului”³⁵, iar despre reușita lui și moțiunea adoptată se va raporta în timp util.

Îngrijorați de faptul că, după instalarea administrației românești în Banat și finalizarea campaniei militare la vest de Tisa, în Oradea și în toată Transilvania s-a început o intensă propagandă maghiară, care urmărea, pe de o parte, formarea unui curent pentru menținerea integrității Ungariei și recâștigarea Ardealului, iar, pe de altă parte, recrutarea de ofițeri și soldați care să treacă Tisa și să intre în armata lui Horthy, generalul de divizie Traian Moșoiu, comandantul Grupului Tisa, și locotenent-colonelul A. Negulescu, șeful de stat major al Grupului, au înaintat către generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania, un amplu raport informativ³⁶, cu mențiunea *strict secret, confidențial-personal* (databil în luna noiembrie 1919), în care prezintă pericolele extinderii acestei propagande³⁷ și propun măsuri imediate de contracarare.

Această propagandă extrem de eficientă era făcută prin diverse metode și mijloace:

1. *Prin ofițeri activi din fosta armată ungară, care, la început, au fost internați și, apoi, eliberați, sau din acei care n-au fost niciodată internați* (numai în Oradea erau peste 200 asemenea ofițeri care, sub conducerea căpitanului Mocșan, făceau o propagandă foarte activă, primind fonduri de la Budapesta³⁸;
2. *Prin propaganda plastică și prin ziare, broșuri și manifeste, care se tipăresc la Budapesta și, apoi, se trimit în mari cantități în Ardeal*³⁹, urmărindu-se, mai ales prin cărți poștale, ridicarea sentimentului

³³ A.M.R., fond 5417 (Secția a II-a Informații), dos. nr. 593, filele 7–8 (doc. 6).

³⁴ *Ibidem*, fila 8 („Pretutindena unde s-a desconsiderat principiul acesta se observă confuzia serviciului cu aceea a legăturilor familiale, de prietenie, ură sau răzbunare”).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ A.M.R., fond 3831-M.C.G., dos. nr. 2697, filele 17–23 (vezi doc. 7).

³⁷ vezi *doc. cit.*, fila 17: „În Oradea Mare și în tot teritoriul Ardealului s-a început o propagandă extraordinar de intensivă[,] prin tot felul de mijloace, care propagandă câștigă teren din zi în zi, și care tinde, pe de o parte, la formarea unui curent pentru menținerea integrității Ungariei și[,] mai ales[,] pentru recâștigarea Ardealului – care este partea cea mai bogată și pierderea cea mai dureroasă pentru unguri [-], iar[,] pe de altă parte[,] la recrutarea atât de ofițeri[,] cât și de soldați care să treacă Tisa spre a intra în rândurile armatei lui Horthy”.

³⁸ *doc. cit.*, filele 17–19.

³⁹ *doc. cit.*, filele 19–20.

național ungar, și prezentarea Ungariei „ca o victimă a neunirei, ca o nedreptate nemeritată de soartă, ca o martiră care a salvat civilizația Europei, oprind aici în Orient invazia barbară și dând astfel posibilitatea Apusului a propăși”.

Pentru a stăvili propaganda maghiară se propuneau următoarele 5 măsuri de contrapropagandă intensă și metodică:

a. organizarea unui grup de câțiva conferențieri itineranți, format din preoți și învățători, care să meargă din sat în sat și în toate regimentele ardelene, după un program stabilit, și să dezvăluie procedeele de propagandă ale inamicului și cum trebuie combătute;

b. să se scrie articole prin care să se răspundă, documentat și justificat, tuturor injuriilor ungare, arătând că sunt false și mincinoase;

c. să se organizeze serbări populare (incluzând o conferință, o producție muzical-literară românească și dansuri naționale) în toate satele unde sunt cantonate trupe române, la care să ia parte și trupele;

d. să se organizeze cinematografe militare și din fondul acestor cinematografe să se ajute familiile soldaților săraci;

e. să se ia măsuri, prin ordine severe, de către prefectii din Ardeal ca, în termen 15 zile, să se schimbe urgent, cu orice preț, coifura ungurească – simbolul fostei autorități și tradiții maghiare – cu o coifură românească. Acest lucru trebuie să se impuie categoric și să se facă orice sacrificiu. De asemenea, să se oblige ca, tot în 15 zile, „să se schimbe toate numirile străzilor ungurești în numiri românești, iar negustorii, autoritățile, fabricile etc. să schimbe complet firmele, scriind deasupra cu litere mari firmele românești, iar dedesubt, la nevoie, numai tolera, să se scrie ungurește”⁴⁰;

3. *Al treilea procedeu de propagandă este teroarea*, manifestată prin faptul că agenții propagandiști unguri sunt infiltrați în toate structurile societății românești, inclusiv în regimentele ardelene, unde îndeamnă spre anarhie și dezordine, inoculându-le ideea falsă și teama că românii nu sunt decât temporar în Oradea și Bihor, trebuind să se retragă pe fosta linie demarcațională a Mureșului.

4. *Al patrulea fel de propagandă este coruperea organelor administrative și polițienești ardelene*, meteahnă exploatată prompt de propaganda maghiară, insinuându-se ideea că administrația română și poliția nu sunt conduse decât de oameni fără scrupule, neprofesioniști, care se ocupă numai de afaceri.

5. *Alt mijloc uzitat de propagandiști, similar cu cel de la punctul 3, este răspândirea zvonurilor false că românii au primit ordin de a se retrage pe linia Mureșului.*

6. *O mare propagandă se face prin funcționarii lor de la calea ferată*, „atât cei care au depus jurământul, cât și aceia din Zona Militară, care n-au depus jurământ. Atitudinea lor devine din ce în ce mai cutezătoare, înconjurați fiind de propagandiști. Devin din ce în ce mai nepăsători în serviciu și apoi justifică și propagă peste tot că întârzierea trenurilor se datorează numai relei administrații românești, atât cea civilă[,] cât și cea militară, și prin comparație cu trecutul (vechea administrație ungară), caută să puie în evidență că tot mai bine era sub acea administrație”⁴¹ și este de dorit revenirea ei.

În finalul raportului, pentru a putea pune în aplicare propunerile făcute la fiecare punct, se cere:

„1). Să se dea la Grup un ofițer destoinic de la Biroul Informațiilor din M.C.G (...);

2). Să se trimită din regat numai doi agenți dintre cei mai buni;

3). Să se aloce Grupului un fond lunar de informații de 20.000 lei cu care: a. să se plătească cel puțin 5 agenți informatori buni, ce trebuie neapărat să avem; b. să se plătească diferite informații; c. să se facă o contrapropagandă în ziare și prin manifeste; d. să se plătească prime celor care vor indica propagatori unguri; e. să putem trimite câțiva agenți peste Tisza. Dacă agenții nu vor fi bine plătiți, nu se vor putea face față niciodată cerințelor, căci nu se vor putea găsi agenți buni, ci numai din aceia mediocri, deoarece ungurii plătesc

⁴⁰ Curioasă și inacceptabilă ingerință a celor doi militari, sub pretextul românizării rapide a orașelor ardelene, în treburile autorităților administrative civile subordonate Consiliului Dirigent!...

⁴¹ *doc. cit.*, filele 21–22.

pentru informații sume fabuloase. Orice economie în materie de informație ne poate cauza neplăceri mari și chiar surprinderi dureroase, iar dacă fondurile nu se vor da din vreme, ci numai în momentul din urmă, când va fi poate imposibil a se utiliza, atunci nu vom putea atinge scopul ce urmărim, adică combaterea cu succes a propagandei dușmane.

4). Să se dea la cele două divizii de pe front câte un fond de informații de 10.000 lei lunar și să li se dea cu orice preț câte un ofițer de Stat Major destoinic pentru a conduce un birou de informații, pe o zonă așa mare, ca aceea ocupată de Divizii și în situație așa delicată ca acelea în care sunt aceste două divizii. Informațiile în împrejurimile în care sunt Diviziile 20 și 21 și a Grupului Moșoiu, și perioada în care ne găsim (organizarea armatei lui Horthy), propaganda ungară pentru redeșteptarea ungarilor și mai ales gândul de revanșă, face ca cea mai mare atenție și munca cea mai grea să fie îndreptată în sensul organizării și dezvoltării unui bun serviciu de informații, care cere un sacrificiu neapărat, atât financiar, cât și în oameni, mai ales la Diviziile ardelen, care sunt cu totul lipsite de personal capabil de acest serviciu”⁴².

Măsuri aproape identice în ceea ce privește combaterea propagandei maghiare (se poate ușor observa că, de fapt, sunt preluate din raportul informativ semnat de gen. Moșoiu și lt.col. Negulescu) propune și generalul Cihoski – subșeful M.St.M. în informarea nr. 8608/ 2 ian. 1920 către Președinția Consiliului de Miniștri și nr. 8609/2 ian. 1920 către Ministerul de Război:

„1). Suprimarea imediată a oricărui urmă de uniformă cu caracter ungar (funcționari de căi ferate, portari, funcționari poștali, pompieri, sergenți de stradă, etc.) și, cât de curând, suprimarea capelei ungare de la orice funcționar al Statului.

2). Înlocuirea firmelor ungare cu firme scrise românește, permițându-se însă și indicațiunile maghiare în caractere mai mici, mai cu seamă pentru profesioniști de care are publicul nevoie.

3). În cel mai scurt timp să se înlocuiască numirile tuturor străzilor cu nume românești.

Aceste măsuri sunt absolut trebuincioase pentru a face să dispară urmele care ar reaminti vechea monarhie și care celor slabi le-ar mai da speranța de reînviere a unei dominațiuni ungare. Măsurile trebuiesc să fie radicale[,] singurele care pot influența în mod decisiv asupra maselor. Jumătăți de măsură sau încercări de apropiere dau aparența că administrația este slabă și timidă”⁴³.

Măsurile întreprinse de armată, în colaborare cu administrația civilă (centrală și locală), cu Ministerul Afacerilor Străine, sunt ilustrate în sutele de rapoarte, memorii, proiecte de reformă vizând accelerarea integrării eficiente a Transilvaniei în structurile politico-administrative ale României Mari.

Sunt ilustrative, în acest sens, două memorii privind organizarea militară a zonei din lungul frontierei de vest, înaintate Ministerului de Război de generalul Traian Moșoiu, în primăvara anului 1920 (aprilie-mai).

În Primul memoriu⁴⁴, conceput „în baza experiențelor de aproape un an de zile și ca urmare a Memoriului relativ la organizarea zonei de Administrație Militară”, gen. Traian Moșoiu abordează chestiunea organizării militare a zonei din lungul frontierei de vest și propune, tranșant, următoarele măsuri: 1. județele Timiș Arad, Bihor și Sătmar să formeze o zonă militară unică, în care să se mențină starea de război și asediu încă multă vreme și această zonă să fie pusă sub un comandament militar unic, pentru a se putea asigura, în mod unitar și eficace, oprirea sau împiedicarea pătrunderii agenților și propagandiștilor unguri și germani; 2. pentru paza și acoperirea frontierei de vest trebuie întrebuintate numai trupe din Vechiul Regat, de formație veche, încercate și instruite complet, cu efective aproape de război; 3. minoritarii (sași și unguri), oricare ar fi atitudinea lor față de, trebuie să fie luați, în mod egal și în număr

⁴² *doc. cit.*, filele 22–23

⁴³ A.M.R, fond 3831 – M.C.G., dos. nr. 2968, filele 12–16.

⁴⁴ AMR, fond 950 – Ministerul de Război, dos. nr. 48, filele 8–13. Notă: Documentul a fost publicat integral în Grad 2017, pp. 275–303 (doc. 1, pp. 286–291).

mic, în unitățile din Vechea Românie, unde, fiind relativ puțini, diluați, împărțiți nu ar putea constitui niciun pericol, astfel:

„1. Trebuie ca toată zona de vest, de la Timișoara și până la Halmeu inclusiv, adică județele Timiș, Arad, Bihor și Sătmar să formeze o zonă militară unică, în care să se mențină starea de război și asediu încă multă vreme, așa cum s-a menținut de către austrieci în Bosnia și Herzegovina și de către germani în Alsacia și Lorena.

Această zonă să fie pusă, din punct de vedere militar, sub un Comandament unic, căci numai astfel se poate asigura, în mod unitar și eficace, oprirea sau împiedicarea pătrunderii agenților și propagandiștilor unguri și germani. Acest lucru este de o importanță capitală, căci, după câte reiese din alăturatele dovezi, ungurii lucrează în mod foarte perseverent cu multe mijloace și foarte inteligent la o propagandă intensă, în scop de a împiedica sau întârzia consolidarea ROMÂNIEI MARI. (...) Frontiera este deschisă complet și, deci, cu mijloacele de pază actuale, oricare ar fi vigilența trupelor, este imposibil a opri trecerea, nu numai în mod clădestin pe orice drum, dar chiar pe direcțiile principale și cu toate formalitățile chiar în fața și sub ochii autorităților noastre. (...) Dacă nu va fi un Comandament unic care să fie chiar pe această zonă, de unde prin controale foarte dese și absolut inopinate să supravegheze totul, atunci nu se poate împiedica nici pătrunderea agenților și propagandiștilor și nici propaganda iredentistă din interior, căci nu vor folosi la nimic orice măsuri severe și complete s-ar lua, dacă ele nu vor fi uniform aplicate și de aproape controlate. () Pentru paza și acoperirea frontierei de vest nu trebuie a se întrebuița decât trupe din Vechiul Regat, de formație veche, încercate și instruite complet după metodele și conform doctrinei armatei noastre. Deci ar trebui format Corpul de Vânători în mod stabil și organic definitiv, compus din 3 Divizii, și anume: Diviziile 1 și 2 Vânători actuale și o a 3-a Divizie de Vânători – compusă din Brigada Vânători de Munte și din Brigăzile 6 și 7 Vânători (...). Toate trupele care sunt de formație nouă să fie complet retrase din zona celor 4 județe (Timiș – Arad – Bihor – Sătmar) și deplasate în interior. (...) Cu jumătăți de măsuri și fără sacrificii nu se poate face nimic și orice sacrificii și zbuciumări sunt zadarnice”⁴⁵.

În al doilea memoriu⁴⁶, trimis către Ministerul de Război, Marele Stat Major și Comandamentul Trupelor de Vest la începutul lunii mai 1920, cu ocazia constituirii Corpului Vânătorilor, se propune: a. personalul și organizarea birourilor de la Comandamentul Corpului Vânătorilor; b. efectivele trupelor și serviciile din componența acestui corp dislocat pe zona frontierei de vest (județele Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar); c. gruparea eficientă a forțelor Corpului Vânătorilor:

1. Diviziile să fie grupate după cum urmează:

a) *Divizia I Cavalerie: P. C. la Șimleu (Szilagy Somlio)*. Trupele și serviciile grupate în Șimleu (Szilagy Somlio) – Zalău (Zilah) – Szarmaság [Sărmășag].

b) *Divizia II Vânători: P.C. la Elesd (Aleșd)*. Trupele și serviciile grupate în regiunea Aleșd (Elesd) – Vad (Baratka) – pe valea Crișului Repede, având lăsate, prin rotație, un Regiment Vânători în Oradea Mare.

c) *Divizia I Vânători: P.C. la Holod sau Beiuș*. Trupele și serviciile grupate în regiunea Holod (Pusztahollod) – Dobrești (Bihar Dobrost) – între Oradea Mare și Beiuș (Belenyes), având lăsate, prin rotație, un Regiment Vânători și 1 Divizion Artilerie în Arad.

d) *Brigada Vânători Ardeleni: Reg[imentele] 16, 17, 18 și 19 Vânători* în regiunea Beiuș (Belenyes) și în împrejurimi.

2. Trupele să fie în cantonamente foarte strânse sau chiar în bivouac, în tabără, unde să fie supuse unei *instrucții intensive*, atât în ceea ce privește *metodele de luptă*, cât mai ales din punct de vedere *al disciplinei și educației morale* sufletești și naționale.

Aceasta este cu atât mai necesar cu cât pentru trupele din Vechiul Regat, de la refacerea armatei

⁴⁵ AMR, fond 950 – Ministerul de Război, dos. nr. 48, filele 8–13.

⁴⁶ A.M.R., fond 950–Ministerul de Război, dos. nr. 48, filele 43–53 (doc. 8).

în Moldova, prin natura operațiilor și nevoile impuse de serviciu, trupa a fost mereu în servicii și situații care au făcut ca să scape din mâna directă a ofițerilor.

Iar pentru trupele din Ardeal (Brigada de Vânători Ardeleni) este o imperioasă nevoie ca să fie instruită atât pentru luptă, ca și vânătorii din Vechiul Regat, *cât și mai ales din punct de vedere al disciplinei și educației morale*.

3. Gruparea forțelor așa cum se propune mai sus, permite:

a) Ca în caz de nevoie, să se poată interveni, cu *maximum de forțe, în cel mai scurt timp, în orișicare parte a frontului*. Într-adevăr:

Într-un caz de atac prin direcția Sătmar spre Jibou (Zsibo), pe valea Someșului, Divizia de Cavalerie, împreună cu trupele Diviziei 17, aflate în Sătmar, vor lupta până ce grosul forțelor (cele 2 divizii și Brigada de Vânători ar putea veni fie în direcția Holod-Aleșd și de aici, sau către Marghita-Tășnad, sau către Șimleu – Sărmășag).

La puține zile, după semnarea Tratatului de Pace de la Trianon cu Ungaria (4 iunie 1920), în urma semnării unor convenții cu statul vecin, Corpul Vânătorilor înaintează, la 15 iulie 1920, către Marele Stat Major instrucțiunile care s-au dat tuturor unităților și organelor de control în vederea permiterii trecerii peste frontieră, în Ungaria, în scopul executării muncilor agricole⁴⁷.

Totodată, Corpul Vânătorilor solicită să i se repartizeze cei 800 de jandarmi absolut necesari pentru asigurarea unei zone puternice de control înapoia graniței, în noua situație generată de înmulțirea cazurilor de trecere frauduloasă a frontierei.

*

**

În concluzie, pentru a putea realiza, în cunoștință de cauză, bilanțul Centenarului Marii Uniri, inclusiv al celui de-al doilea semicentener (căruia cei mai mulți i-am fost martori și părtași), avem datoria să cântărim lucid, cu dreaptă măsură, contribuția fiecărei generații și a tuturor instituțiilor statului român la fortificarea sau, dimpotrivă, la fisurarea edificiului Marii Uniri.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE INEDITE:

A.M.R., fondurile: 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*); 3831-M.C.G.; 950-Ministerul de Război; 1667 – Corpul Vânătorilor.

CĂRȚI

Arimia, Ardeleanu,

Botoran 2001

– V. Arimia, I. Ardeleanu, C. Botoran (Eds), *Cartea Neamului. Marea unire din 1918. Documente istorice*. București, Ed. Globus, 1993.

Becket 2007

– Ian F.W. Becket, *The Great War*, second edition, Pearson Education Ltd., 2007.

Boia 2014

– L. Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, București, 2014.

Drăghicescu 2001

– D. Drăghicescu, *Marea Unire a românilor cu românii: 1918. Banatul și Transilvania; Bucovina și Basarabia*, Editura Albatros, București, 2001.

Grad, Ciubotă 1998

– C. Grad, V. Ciubotă (Coords.). *Sfârșit și început de epocă. Korszakvég és korszakkezdet. The End and Beginning of an Era*, Zaláu-Satu Mare, Ed. Lekton și Muzeul Sătmărean, 1998.

Botoran, Calafeteanu,

Campus, Moisuc 1983

– C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918–1920). Triumful principiului naționalităților*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

Calcan 2016

– Gh. Calcan, *Unificarea administrativă a României întregite (1918–1925). Integrarea*

⁴⁷ A.M.R., fond 1667, dos. nr. 123, filele 2–5 (vezi doc. 9 – Raportul nr. 236/ 15 iul. 1920) al Corpului Vânătorilor către Marele Stat Major).

- Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei în structurile administrației românești*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.
- Calcan 2013 – Gh. Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris-Versailles, 1919–1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*. Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013.
- Dobrinescu, Tompea 1996 – V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *Transilvania la cele două Conferințe de Pace de la Paris (1919–1920 și 1946–1947)*, Focșani, Editura Neuron, 1996.
- Duroselle 2006 – Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale, 1919–1947*, vol. I, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006.
- Grad, Goron 2000 – C. Grad, D. E. Goron, *1918/1919. Contribuții sălăjene la Marea Unire*, Zalău, Ed. Limes, 2000.
- Kirițescu 1989 – C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. III, vol II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Mărdărescu 1922 – G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918–1920)*, Ed. Cartea Românească S.A., 1922. Vezi și: G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918–1920)*, Ed. Militară, 2009, 2013 (facsimile după ediția I apărută în 1922); *Ibidem*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2017 (ediție anastatică din seria *Marea Unire (1918–2018). 100 de cărți*. Coord: I. Scurtu); Gen. Iancu 1985 – Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea Statului național unitar român (1918–1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985.
- Iancu, Wachter 1995 – Gh. Iancu and M. Wachter: *The Ruling Council: The Integration of Transylvania into Romania: 1918–1920*, Center for Transylvanian Studies, 1995.
- Iancu 2006 – Gh. Iancu, *Justiție românească în Transilvania (1919)*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006.
- Iancu, Cipăianu 1990 – Gh. Iancu, G. Cipăianu, *La consolidation de l'Union de la Transylvanie et de la Roumanie (1918–1919). Témoignages français*. București, Ed. Științifică, 1990.
- Manciulea 1938 – Șt. Manciulea, Șt., *Frontiera politică și etnică româno-maghiară*, Tipografia ziarului Universul, București, 1938.
- Mărdărescu 2009 – Gen. Gh. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei – 1919 și alte mărturii*, Ed. Marist, Baia Mare, 2009.
- Moisuc 1996 – V. Moisuc, *Unirea 1918: Basarabia, Bucovina, Transilvania*, Editura Dip, București, 1996.
- Netea 1990 – V. Netea, *O zi din istoria Transilvaniei: 1 Decembrie 1918*, București, Ed. „Țara Noastră”, 1990.
- Oroian, Nicolescu 2001 – T. Oroian, Gh. Nicolescu (coords.), *Șefii Statului Major General român (1859–2000)*, București, Ed. Europa Nova, 2001.
- Pascu 1983 – Șt. Pascu, *Făurirea statului național unitar român (2 vol.)*, Editura Academiei Române, București, 1983.
- Popa 2014 – M. Popa, *Primul război mondial 1914–1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Popescu-Puțuri, Pascu, Deac, Iacoș, Josan 1989 – I. Popescu-Puțuri, Șt. Pascu, A. Deac, I. Iacoș, N. Josan și alții (Eds.), *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România*. București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989, vol. VII-X.
- Preda, Alexandrescu, Prodan 1994 – D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918–1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- Renouvin 2008 – P. Renouvin, *Criza europeană și Primul Război Mondial (1904–1918)*, vol. II, seria „Civilizații moderne”, 10, Ed. Prietenii Cărții, București, 2008.
- Săgeată 2001 – R. Săgeată, *Granița de nord-vest a României și argumentele trasării sale*, Geographica Timisensis, X, Timișoara, 2001
- Scurtu 1988 – I. Scurtu, *Alba Iulia, 1 Decembrie 1918*, Editura Sport-Turism, 1988.
- Tucker, Roberts 2005 – Spencer C. Tucker, Priscilla Mary Roberts (Eds.), *World War I, encyclopedia*, ABC-CLIO, Inc., Santa Barbara, 2005.
- ****Istoria Statului Major General român. Documente. 1859–1947*, București, Ed. Militară, 1994.
- *** *Marele Cartier General*, Editura Machiavelli, București, 1996.

STUDII ȘI ARTICOLE ÎN VOLUME ȘI REVISTE DE SPECIALITATE

- Faur, Grad 1983 – V. Faur, C. Grad, *Noi mărturii documentare despre contribuția românilor din Crișana la făurirea statului național unitar român*. In: *Crisia*, 1983, 13, pp. 255–276.

- Grad 1981 – C. Grad, *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din comitatele Sătmăruș, Sălaj, Bihor și Arad (decembrie 1918-martie 1919)*. In: AMP, 1981, 5, pp. 507–554.
- Grad 1982 – C. Grad, *Aspecte ale procesului istoric de integrare organică a județului Sălaj în structurile politico-administrative ale statului național unitar român. Linia demarcațională provizorie (ianuarie-aprilie 1919)*. In: AMP, 1982, 6, pp. 251–262.
- Grad, Goron 1998 – C. Grad, D. E. Goron, *Dezintegrarea administrației maghiare și constituirea noilor structuri de putere românești în județele Sălaj, Sătmăruș și Bihor (noiembrie 1918-aprilie 1919)*. In: 1918. *Sfârșit și început de epocă. Korszakvég és korszakkezdet. The End and Beginning of an Era*. Coords.: C. Grad, V. Ciubotă, Zaláu-Satu Mare, Ed. Lekton și Muzeul Sătmărean, 1998, pp. 279–338.
- Grad 2006 – C. Grad, D. E. Goron, *Linia demarcațională provizorie cu Ungaria. Instalarea administrației românești în județele nord-vestice (ianuarie-aprilie 1919)*. In: *Orizont XXI*, Vol I, Nr. 3 (sept), 2006, pp. 12–21.
- Grad 2010 – C. Grad, *Informații documentare inedite privind colaborarea Marelui Cartier General al Armatei Române cu Consiliul Dirigent la procesul de preluare a „imperiumului” în Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat (nov. 1918 – iun. 1919)*. In: *Armata Română și Patrimoniul Național*. Eds: Statul Major General, Serviciul Istoric al Armatei, Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Editura CTEA, București, 2010, pp. 195–203.
- Grad 2010 – Cornel Grad, *Contribuția Armatei Române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*. In: „Revista de administrație publică și politici sociale”, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, an II, nr. 4 (5) / Decembrie 2010, pp. 51–79.
- Grad 2013 – C. Grad, *Contribuția Armatei Române la preluarea și consolidarea „imperiumului” în Transilvania (noiembrie 1918 – iunie 1919)*. In: vol. omagial 95 de ani de la Marea Unire. Coord.: M. Grec, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2013, pp. 215–261.
- Grad 2017 – C. Grad *Delimitarea frontierei de vest a României. Măsuri pregătitoare și finalizare (1920–1923)*. In: *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*. Eds.: V. Orga, O. Trașcă, L. Țirău, V. Țirău, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2017, pp. 275–303.

SURSE WEB:

[https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Linia_de_demarcație_în_Transilvania_\(1918-1919\)&action=history](https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Linia_de_demarcație_în_Transilvania_(1918-1919)&action=history)
[https://ro.wikipedia.org/wiki/Portal:Acțiunile_militare_postbelice_\(1918-1920\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Portal:Acțiunile_militare_postbelice_(1918-1920))

ABREVIERI:

AMP	– Acta Musei Porolissensis
A.M.R.	– Arhivele Militare Române
M.C.G.	– Marele Cartier General Român
M.St.M.	– Marele Stat Major
Lt.col.	– Locotenent-colonel
Rgt	– Regiment

ANEXE DOCUMENTARE

DOC. 1.

[TELEGRAMĂ] – Copie – Nr. 1042 /18.5.[1]919

Grupul Nord

către

C[omandamentul] Tr[upelor] [din] Tr[ansilvania] – *extraurgent cu precădere*,
C[oman]d[an]t[ul] Tr[upelor] din Tr[ansilvania] și D-lui dr. Maniu – *extraurgent*.

Am onoarea a înainta, în copie, răspunsul guvernului comunist din Budapesta, relativ la eliberarea doamnei Maniu, rugând să binevoiți a dispoza și a ne da ordine.

D[in] O[r]din

Șef de Stat Major, Lt. Col. Negulescu

COMUNICARE – Copie (traducere):

Gödöllő, 17.5.1919

către Comandamentul Diviziei 16 a Armatei Române, Debrețin

La adresa dumneavoastră din 13 mai (stil nou), am onoarea a vă răspunde ca următor [corect: *următoarele*], rugându-vă a înainta la Comandamentul Suprem al Trupelor [din Transilvania]:

1). Comandamentul armatei înapoiază pe mama lui dr. Iuliu Maniu cu întreg personalul ce o întovărășeau, dacă, în schimb, Comandamentul Român eliberează [pe] tatăl internat al lui Kun Bela, mama lui și surorile lui și cumnatul lui;

2). Comand[amentul] Suprem al Trupelor Maghiare nu a dat nicicând, nici în scris, nici verbal, ordin trupelor sale în subordine pentru a lua ostatici cu sine. Întrucât, cu ocazia evacuării teritoriului dincolo de Tisa, indivizii iresponsabili ar fi făptuit astfel de lucruri, atunci Com[andamentul] Suprem se va îngriji ca acești ostatici să fie căutați pentru a se putea reîntoarce, fără împiedicare, la vatra lor;

3). Atât schimbul reciproc al persoanelor numite la punctul 1, precum și pentru predarea ostaticilor se va fixa data de 22 mai 1919 (stil nou), la ora 9 dimineața, la podul de la Tiszafüred. Comandamentul Suprem al trupelor Maghiare se va îngriji de aceea ca să se prezinte atât aparținătorii familiei Domnului dr. Maniu, precum și eventualii ostatici duși și până atunci aflați.

4). Prezentarea la pod a persoanelor de schimb se va semnaliza cu steag alb.

Primiți sincerele mele stime, din încredințarea Comandamentului Suprem (subscriere indescifrabilă).

Pentru conformitatea traducerii, Căpitan Vancea

Transmis of[ițer] s[erviciu] Chiru, ora 10:10.⁴⁸

⁴⁸ A.M.R., fond 5417 (M.St.M. – Secția a II-a Informații), dos. nr. 592, filele 44–46.

DOC. 2.

TELEGRAMĂ

Nr. 6241 din 19.5.[1]919– *extraurgent*

Comand[amen]tul Tr[upelor] [din] Tr.[ansilvania]
căt̄re
Marele Cartier General

Am onoarea a transmite, mai jos, comunicarea primită de la Comandamentul dușman, cu rugămintea să binevoiți a hotărî.

Art. 11 din condițiunile de armistițiu prevede pentru dușman înapoierea tuturor prizonierilor de război și ostaticilor civili precum și a populației evacuate de trupele vrăjmașe în retragere, fără reciprocitate din partea noastră.

Înainte însă de formularea condițiilor de armistițiu, la care dușmanul nu a răspuns până acum, în scopul salvării mamei domnului dr. Maniu, și în conformitate cu ordinul D-voastră nr. 99 din 23.4.[1]919, s-a propus comandamentului dușman înapoierea doamnei Maniu, în schimbul tatălui [lui] Bela Kun, internat de comandamentul român.

Astăzi, prezentându-se posibilitatea de a salva, pe lângă doamna Maniu, și persoanele ce o întovărășeau, precum și o parte dintre ostaticii luați de dușmani, acest comandament este de părere a se primi propunerea comandamentului dușman în schimbul tatălui și familiei lui Bela Kun.

Comandantul Trupelor din Transilvania, General Mărdărescu

Șef de Stat Major, General Panaitescu

Referat: „Sunt de părere a se aproba cererea, întrând în cadrul ordinului M[arelui] C[artier] General. Colonel Condeescu”.

Rezoluție: „Se aprobă, General Cihoski.”⁴⁹

---

⁴⁹ A.M.R., fond 5417 (M.St.M. – Secția a II-a Informații), dos. nr. 592, filele 43–44.

DOC. 3.

TELEGRAMĂ

Nr. 1509 [din] 11.6.[1]919 – *f. urgent*

COMANDAMENTUL TRUPELOR DIN TRANSILVANIA

cătore

MARELE CARTIER GENERAL

La nr. 2029, am onoare a vă transmite, în copie, convenția încheiată între Bela Kuhn, comisar poporal la externe, în numele Guvernului Republicii Sfatului Maghiare, și între Dl Iuliu Mezei, delegatul Consiliului Dirigent.

D.[in] O.[rdin]

Șef de Stat Major, General (ss) Panaitescu

Convenție încheiată între Bela Kuhn, Comisar poporal la externe, în numele Guvernului Republicii Sfatului Maghiare, și între Dl Iuliu Mezei, ca delegat cu deplină putere, în numele Consiliului Dirigent cu sediul în Sibiu, al teritoriilor ardelenene, bănățene și al părților ungurene locuite de români, relativ la schimbul reciproc al persoanelor care doresc să-și mute domiciliul de pe teritoriile ocupate și neocupate ale Ungariei, precum urmează:

1). În scopul executării schimbului se instituie în Budapesta o misiune română, iar în Sibiu o misiune ungurească. Misiunile acestea au chemarea să efectueze schimbul reciproc și guvernele contrahente (contractante) se obligă a sprijini activitatea acestor misiuni întru toate, le asigură dreptul exteritorial și toate drepturile împreunate cu aceasta, cu excepția folosirii steagului.

2). Guvernul maghiar acordă dreptul permutării persoanelor de naționalitate română, respectiv maghiară, care locuiesc în Budapesta și [în] Comitatul Pest, iar Consiliului Dirigent Român, celor din Sibiu și Cluj.

3). Persoanele care doresc permutarea sunt obligate a se prezenta la Comisiunea Pesta, respectiv în cea din Sibiu. Comisiunea înaintează Conspectul celor ce s-au anunțat fără amânare la Guvernul din Sibiu, respectiv la cei din Budapesta, care este îndreptățit să cerceteze dacă cei ce doresc permutarea sunt în adevăr de naționalitate română, respectiv maghiară.

4). Guvernele contrahente permit ca cei ce se mută să-și poată duce toate cele mișcătoare și anume: mobilierul, rechizitele de casă și bucatărie, alimentele, banii gata, juvaerele, hârtiile de valoare, înțelegând și depunerile la bancă și depozitele și anume: banii gata în bancnote de emisiune veche, fără împiedicare pot duce cu dâșii ustensilele și instrumentele reclamate spre a-și putea îndeplini chemarea. Mai departe și instrumentele muzicale familiare și mașinile de cusut. Conducătorii misiunilor sunt datori să prezinte în fața guvernelor competente conspectul obiectelor și valorilor menite a fi exportate și să justifice că obiectele și valorile menite a fi exportate sunt în adevăr proprietatea persoanelor care doresc să se mute.

5). Guvernele contrahente, în scopul călătoriei vor pune la dispoziția celor două misiuni un tren constător dintr-un număr recerut de vagoane pentru persoane, vagoane de povară și cel mult din zece vagoane pentru transport de mobile și un număr corespunzător de laurine deschise. Vagoanele de persoane vor fi cu bănci de lemn. Toate vagoanele trenului vor fi în stare neexcepționabilă, transportarea pe calea ferată e gratuită, trenurile la gările de la graniță se schimbă reciproc, cele două misiuni sunt datoare să comunice la timp, potrivit guvernelor contrahente, numărul vagoanelor de la cele două trenuri precum și termenul plecării.

6). Guvernele contrahente vor pune, pe lângă plata în bani gata, la dispoziția celor două misiuni,

materialele, instrumentele, mijloacele de transport și lucrătorii, care sunt de lipsă la mutare, precum, la dorință, și alimentele necesare, apa minerală, totodată vin și cognac pentru bolnavi și medicamentele necesare la prim ajutor.

7). Ambele guverne asigură extrădarea testimoniilor școlare finale pe seama membrilor de familie care cercetează școala ai celor ce doresc să se mute.

8). Puterea convenției prezente nu se extinde asupra persoanelor care la data subscrierii acestei convenții sunt internate sau deținute. În schimb, se extinde asupra persoanelor care au fost internate sau deținute după subscrierea convenției, cu excepția acelor care sunt acuzați de crimă ordinară ori sunt condamnați pentru una ca aceasta.

9). Faptul încheierii acestui contract nu prejudică nimic cu privire la raportul dintre cele două guverne, din punctul de vedere al dreptului internațional sau al dreptului public și din acela nu se poate face nici o deducție de drept public.

10). Guvernele contrahente se obligă a pune reciproc la dispoziția celor două misiuni 50, adică cincizeci de mii coroane în scopul acoperirii cheltuielilor de mutare, ambele misiuni amăsurate trebuinței pot să-și ducă fără piedică suma neîntrebuințată și anume în bancnote de emisiune veche.

11). Acest contract intră imediat în vigoare, îndată ce s-a făcut schimbul reciproc al exemplarelor de contract prevăzute cu subscrierea celor două comandamente supreme de armată.⁵⁰

Budapesta, 24 mai 1919.

Dr. Iuliu Mezei mp, delegat cu deplină putere

Bela Kuhn mp, comisar

⁵⁰ A.M.R., fond 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, filele 34–38.

DOC. 4.

[Raport]

Sublocotenentul Gheorghe C. Birăescu
căt-re
Biroul 2 Contra-Informații al M[arelui] C[artier] G[eneral]

Am onoarea a raporta:

În urma concediului ce mi s-a acordat, am plecat împreună cu locot.[enentul] Avram Imbroane spre Banat. Urma să ne oprim o zi, în ziua de 12 Mai, în Sibiu, ca să aranjăm corespondența și serviciul de informații pentru ziarul „Banatul”, pe care îl scoatem în Lugoj.

Terminând afacerile ce le aveam în Sibiu, vroiam să ne urmăm drumul mai departe a doua zi, 13.V.1919, dar împrejurări neprevăzute, și care aruncă o lumină tristă asupra Siguranței organizată de Consiliul Dirigent, ne-au împiedicat.

Seara, după o întrunire a Ligii Bănățenilor, ne-am întâlnit mai mulți bănățeni în cafeneauna „Europa”. După orele 11, ne-am ridicat de la masă ca să plecăm. Colegul Imbroane, care avea să vină cu noi, ne-a rugat să-l așteptăm în stradă, iar dânsul a plecat cu fratele său, avocatul Imbroane, prin coridorul ce duce din cafenea la hotelul cu același nume, spre camera celui din urmă.

După 10 minute de așteptare în stradă, am intrat în cafenea și urmând același drum am ajuns în fața scării hotelului, dar portarul nefiind acolo, am întrebat un domn dacă n-a văzut pe cei doi prieteni urcând scările și unde i-aș putea găsi. Notez că pe lista pasagerilor nu se găsea numele Imbroane, deoa-rece[,] cum am aflat ulterior, avocatul Imbroane locuia la un prieten al său, tot avocat în Banat, în hotelul „Europa”.

Neavând nici-o indicație în ce cameră l-aș putea găsi, am încercat să ies pe ușa hotelului, dar aceasta era încuiată. M-am îndreptat atunci spre cafenea, însă pe coridor am fost oprit de un individ care se luase după mine și m-a provocat foarte amenințător să mă legitimez. M-am legitimat, însă după ce individul a ieșit în stradă, i-am cerut să se legitimeze. După multe târăgăneli și după ce a intervenit și colegul Imbroane și ceilalți prieteni care erau cu noi, individul ne-a luat deoparte și mi-a arătat carnetul de legitimație, din care am văzut că se numește Zsoldos și e agent secret în serviciul Consiliului Dirigent din Sibiu, Secția Siguranței Publice.

I-am spus că altădată ar putea să procedeze mai inteligent și cu mai multă curtoazie față de un ofițer român.

Ultragiât de cuvintele mele, numitul Zsoldos a scos revolverul din buzunar, l-a îndreptat asupra mea și mi-a cerut să-l urmez la Comenduirea Pieței. Intervenind un sublocotenent ardelean, locot. Imbroane și alți prieteni, agentul Zsoldos a procedat și față de sublocot.[enentul] ardelean (numele îmi scapă) în același fel, iar la Comenduire și față de Imbroane, care venise să vadă ce se va alege cu noi.

Pe drum, spre Comenduire, la grupul nostru s-au mai atașat încă alți 2 agenți, prieteni ai lui Zsoldos. La Comenduire nu se afla decât sublocot.[enentul] Domșa din fosta armată austro-ungară, mobilizat acuma în armata română. Acesta, influențat de declarația agenților secreți, că suntem foarte, dar foarte suspecti, s-a lepădat de orice răspundere, n-a mai voit să cerceteze alte acte ale noastre, afară de legitimația de la M[arele] C[artier] G[eneral] a cărei ștampilă i s-a părut suspectă, iar numele și iscălitura domnului general Cihosky, necunoscută, a declarat că agenții pot să procedeze pe propria lor răspundere, după cum vor crede de cuviință.

Aceștia, după ce ne-au luat banii și celelalte lucruri, ne-au declarat arestați și ne-au condus cu o adresă a sublocot.[enentului] Domșa la arestul garnizoanei, unde am fost ținuți până dimineața.

A doua zi, la orele 9 dimineața, sergentul Zsoldos a venit la arest și ne-a condus la Brigada de Siguranță. Aici se aflase deja cine suntem și cum toată lumea din Sibiu, între alții și d. Maniu, Șeful

Consiliului Dirigent, ne cunoaște și ne apreciază activitatea și meritele, șeful Brigăzii de Siguranță nu știe cum să ne ceară scuze și ne-a promis că, în interes de serviciu, va înlătura pe numitul Zsoldos din slujba pe care n-o înțelege.

Ne-a cerut scuze și Dl. Dr. Deleu, Șeful Siguranței din Sibiu, de la care am aflat că agentul Zsoldos a fost[,] sub stăpânirea ungurească, plutonier de jandarmi, și[,] ca atare[,] nu e de mirare – mi-a spus Dl. Deleu – dacă la un moment dat a izbucnit din el vechiul spirit de jandarm ungar.

Cu toate că Zsoldos ar putea să fie român de origine, dar, ca bun român nu ar fi fost primit niciodată în corpul jandarmilor unguri și cu atât mai puțin ar fi putut ajunge la gradul de plutonier. Se vede că la timpul său a făcut bune și „patriotice” servicii cauzei ungurești.

Am onoarea a vă ruga a dispune să se cerceteze cum și în ce fel au putut ajunge asemenea elemente, îmbibate cu șovinism unguresc, în serviciul siguranței românești. Nu aștept nici-o satisfacție pentru mine personal, dar ca bun român nu mă poate dezinteresa felul cum se organizează un serviciu atât de important al statului, fie acela chiar o creație a Consiliului Dirigent din Sibiu.

În același timp, vă rog să binevoiți a interveni la Comandamentul Trupelor din Transilvania și a cere pedepsirea exemplară a sublocot.[enentului] Domșa de la Comenduirea Pieței Sibiu, care a nesocotit iscălitura D-lui General Cihosky și a suspectat autenticitatea ștampilei M[arelu] C[artier] G[eneral], procedând cu o ușurință atât de condamabilă față de mai mulți ofițeri români.⁵¹

Sublocot.[enent] Gh. C. Birăescu

⁵¹ A.M.R., fond 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, filele 180–181.

DOC. 4A.

[Anexa/completare cu observații și propuneri la raportul lui Gh. C. Birăescu]

Subl[oco]t.[enent] BIRĂESCU GHEORGHE

către

Biroul 2 Contrainformații

În legătură cu raportul alăturat, am onoarea a mai face următoarele observații:

Atât agentul Zsoldos[,] cât și Subl[oco]t.[enent] Domșa nu sunt decât niște triști reprezentanți ai acelor români, care au fost îndopați cu idei străine de către stăpânirea ungurească de odinioară. Ei au o mentalitate specifică tuturor acelor care abia după prăbușirea armatei germane și cea a monarhiei habsburgice, s-au trezit că sunt români. Zi cu zi presa ungurească le-a infiltrat ideea că tot ce e român din Regat nu poate să fie decât de calitate inferioară, balcanică. Trufia ungurească și disprețul față de tot ce nu e unguresc, sau cel puțin german, a prins rădăcini adânci în mâinile acestora triști reprezentanți ai civilizației ungurești.

Pervertiți sufletește printr-o educație culeasă din cărțile și ziarele iudeo-maghiare, acești oameni au ajuns acum, prin forța împrejurărilor, în tabăra românească.

Consiliul Dirigent, care are mare nevoie de oameni, e silit să recurgă și la aceștia și să-i întrebuințeze în oficiile publice și în armată.

O selecție însă se impune cât mai neîntârziat.

În interesul consolidării viitoare a statului românesc și a apropiării și unirii sufletești n-ar mai trebui tolerați în slujbe, cu multă răspundere, oameni cu sufletul înstrăinat. Dar chiar dacă ar avea bune sentimente românești, mulți dintre ofițerii și slujbașii ardeleni, necunoscând adevărata situație din Regat, se poartă cu dușmănie și, în cazul cel mai bun, cu multă neîncredere față de tot ce vine de aici. În convorbirile particulare, pe stradă, în cafenele și oriunde se întâlneau mai mulți, auzi vorbindu-se cu multă pornire pătimașă despre păcatele politicianismului din România, despre corupția ce domnește în viața publică de aici, despre imoralitatea ce stăpânește viața socială și familială (sic!), exagerându-se scăderile și trecându-se cu vederea calitățile și părțile bune ale lumii din Vechiul Regat.

Nu se poate tolera ca în locuri cu atâta răspundere, cum sunt Siguranța Statului și Comandamentele Armatei, să stea oameni care văd roșu înaintea ochilor când zăresc uniformă românească cu croiala din București.

Sunt sigur că la arestarea mea de către agentul Zsoldos și Subl[oco]t.[enent] Domșa, au contribuit în mare măsură stofa și croiala uniforme, precum și felul meu de a mă prezenta și vorbi ca la București.

Drept aceea, îmi iau voie să propun următoarele:

1). Să se intervină la locurile în drept ca siguranța organizată de Consiliul Dirigent să treacă în întregime și efectiv sub conducerea Siguranței Generale a Statului, să fie reorganizată radical cu cele mai bune elemente din Banat și cu elemente bine selectate din ardeleni. Să se aibă în vedere, în primul rând, acei ardeleni care au avut contact mai îndelungat cu viața românească din Vechiul Regat.

Altfel, siguranța personală a marelui public din Ardeal ar continua încă ani de zile să fie obiect de experimentare a unor indivizi care nu și-au făcut nici măcar stagiul de ucenicie. Pe de altă parte, românii din Regat, pe care datoria sau interesele i-ar mâna pe teritoriul de activitate a[1] acelor Scherlock-Holmes, ar fi mereu expuși vexațiunilor, pornite dintr-o pătimașă inconștientă a acelorași oameni.

2). Să se urmărească prin toate mijloacele unificarea administrației în toate provinciile românești. Tinerii din Ardeal, mai ales aceia dintre ei care, în urma unei educații false, și-au făcut idei false despre stările de azi, să fie aduși în Regat și puși la muncă serioasă în alte birouri ale statului, unde se muncește mai mult și mai serios.

În schimb, de aici să se ducă acolo cei mai buni și cei mai cinstiți slujbași.

3). În unitățile armatei ce se formează în Ardeal să se încadreze cât mai mulți ofițeri din Regat, dintre cei mai ambițioși, pricepuți și serioși militari.

Acestora să li se dea o instrucție specială, impunându-li-se multă prevedere și tact deosebit față de camarazii de acolo și față de trupă.⁵²

Sublocotenent [Birăescu Gheorghe]

⁵² A.M.R., fond 5417 (*M.St.M. – Secția a II-a Informații*), dos. nr. 592, filele 180–181 (raportul); filele 182–183 (Anexa-completare cu observații și propuneri).

DOC. 5.

MARELE CARTIER GENERAL

Secția Informațiilor

TELEGRAMA din 2.VI.[1]919, ora 10:30

LOCOTENENT BOJINCA CORNELIU, OFIȚER DE LEGĂTURĂ

către

MARELE CARTIER GENERAL

(prin Comandamentul Trupelor din Transilvania)

Am onoarea a vă raporta următoarele:

Sârbii evacuează mereu Timișoara, transportând la Belgrad tot ce aparține averii statului. S-a lansat vestea că se vor atinge și de averile particulare, provocând o neliniște între populație, așa că comandantul sârb a fost nevoit a desminți știrea pe cale ziaristică. Populația, pe lângă toate astea, nu are încredere și e în temere și foarte neliniștită. Consultând azi câțiva frunțași români din Timișoara, mi-au spus că muncitorii de aici, în număr de vre-o 15.000, sunt foarte bine organizați cu arme, muniție, etc. Și decizi ca, în cazul când sârbii s-ar atinge de averile proprii, să se răscoale. Faptul acesta ar provoca cea mai mare dezordine și ar da ocazia la jaf liber, chiar muncitorimei care s-ar folosi de momentul acesta. Clasele intelectuale sunt foarte îngrijorate, așteptând salvarea din partea armatei noastre, totuși văd necesitatea concentrării unor forțe române într-un punct eliberat deja de noi și aproape de Timișoara, ca la un moment dat să poată imediat interveni.

Locot. (ss) Bojinca

Nr. 37 din 1 Iunie 1919 st.n.

Pentru conformitate,
Maior Flaviu Georgescu

Rezoluție: „Rog comunicare în copie D-lui col.[onel] Rossetti, apoi a avea grijă să se înmâneze originalul acestui raport D-lui col.[onel] Bianu, personal”⁵³

---

⁵³ A.M.R., fond 5417, dos. nr. 592, fila 208.

DOC. 6.

MARELE CARTIER GENERAL
SECȚIA INFORMAȚIILOR
BIROUL DE CONTRA-INFORMAȚII

Lugoj, 9 iunie 1919

[Raport]

Informatorul nr. 46

[Către
MARELE CARTIER GENERAL
SECȚIA INFORMAȚIILOR – BIROUL DE CONTRA-INFORMAȚII]

În raportul meu din 4 iunie, pe lângă înaintarea unui memoriu în copie, redactat de fruntașii maghiari de aici și prezentat noului general francez, am arătat situația până la venirea jandarmeriei române în Banat. În cele ce urmează expun situația de la acest eveniment încoace, după o călătorie ce o am făcut aproape în întreg județul Caraș Severin.

Abstrăgând de la însuflețirea provocată de venirea jandarmeriei, situația, totuși, nu s-a schimbat în măsura dorită.

Înainte de toate, francezii nu par a avea atitudinea lor hotărâtă față de administrația românească. Aceasta se vede din faptul că jandarmeria noastră nu are nici măcar libertatea de acțiune de care se bucurau ungurii și sârbii la timpul său. Așa, comandamentul francez, fără o cercetare mai serioasă, intervine la fiecare plângere venită din partea străinilor care, totdeauna, în noua situație, au obrăznicia să zică că sunt români. La secțiile de jandarmi din provincie, aproape toate ordinele date de comandantul de jandarmi sunt contramandate de comandamentul francez. De ex.[emplu]: în Orșova s-au prezentat niște sârbi, provăzuți cu hârtii de la cartierul din Belgrad, și au ridicat bărcile de pe malul Dunării, trecându-le în Serbia. Tot așa admit și trecerea peste Dunăre a mărfurilor și alimentelor, așa că, sub ochii jandarmilor noștri, se face cea mai intensă contrabandă. În 5 iunie, francezii au permis unui reprezentant al Renașterii Române din țară să treacă două vagoane de porumb, destinate, de altfel, pentru Orșova. Oprindu-se orice tranzit din zona sârbească la noi, ținuturile muntoase și trecute acum sub administrație românească sunt amenințate cu foamete. În Mehadia, Orșova, 1 kg de porumb costă 7–8 cor.[oane] și nu se mai capătă nici pe acest preț. În ziua de 6 iunie, când am cercetat acest punct, jandarmii s-au prezentat la raport cu aceea că nu mai pot face serviciu, deoarece n-au ce mânca, iar rechizițiile forțate nu le admit francezii.

Situația se complică și mai mult în această localitate prin faptul că se duce o propagandă foarte întinsă împotriva noastră, susținută acum de unguri și sârbi, pe de o parte, iar pe de alta – în mod inconștient – de francezi și români. Românii o ajută, că prea ușor dau crezământ și răspândesc toate știrile, necontrolate și necontrolabile, relativ la tratamentul jandarmilor noștri. În plasa Orșova (comunele Orșova, Ieșelnița și Plavișevița), agitațiile se țin lanț și toate mișcările arată semnele incontestabile ale unor frământări străine de preocupările noastre românești de azi. La Orșova este neapărată nevoie să se instituie imediat serviciul de siguranță, cu o libertate de acțiune cât mai mare. Altcum, ușor se poate întâmpla ca jandarmeria singură și stingherită de francezi să se compromită. Alt rău constituie faptul că se angajează, atât la administrație, cât și jandarmerie, oameni de la fața locului, având fiecare pretenția să facă serviciu în satul său. Așa, de pildă, primpretorele din Sasca este originar din aceeași plasă. Tot așa și subloc.[otenentul] Omescu urma să plece la Sasca, comuna lui natală. Acesta din urmă, încă la Lugoj, la 2 zile după sosire, în stare de beție, a fost dezarmat de către civili unguri în local public, fapt ce a făcut o impresie foarte rea la români ca și la străini. În Mehadia, comandantul de secție este plut.[onierul] Someșan. Tot aici a făcut serviciu și în cursul războiului sub unguri, iar acum sub români. Pretutindenea

unde s-a desconsiderat principiul acesta se observă confuzia serviciului cu aceea a legăturilor familiale, de prietenie, ură sau răzbunare.

Nemulțumirea o mai potențează și foamea care amenință să ia proporții tot mai mari, tocmai în ținuturile trecute sub administrația românească. Și, din nenorocire, acesta este un rău care nici nu se poate curma câtă vreme durează împărțirea zonei de acum.

Afară de linia ferată Recaș (Timișoara) – Orșova, în Banat noi nu dispunem de altă linie de comunicație. Toate celelalte sunt ocupate de sârbi (chiar și șoselele mai însemnate), așa că regiunile muntoase sunt complet tăiate de șes, de unde se alimentau mai-nainte. Sârbii acum au oprit cu desăvârșire orice tranzit și prin deținerea liniilor ferate și a șoselelor, toate încercările de aprovizionare a acestor regiuni sunt sistematic zădărnicate. Așa, de pildă, valea Almăjului (râul Nera: Bozovici – Sasca) sunt condamnate să piară de foame, fără posibilitatea de a le putea veni într-ajutor, chiar dacă alimentele li s-ar trimite din Ardeal, lipsind cu desăvârșire mijloacele de comunicație.

Pentru ziua de azi s-a convocat de către informatori și Clubul Național un mare meeting de protestare împotriva violării integrității Banatului. Printr-un raport comun vom raporta despre reușita lui și vom înainta moțiunea ce se va aduce.⁵⁴

Nr. 46

⁵⁴ A.M.R., fond 5417 (*Secția a II-a Informații*), dos. nr. 593, filele 7–8.

DOC. 7.

COPIESTRICT SECRET. CONFIDENȚIAL PERSONAL

Comunicat M[inisterului] de R[ăzboi] și P[reședinția] C[onsiliului] de M[inistri] cu Nr. 8609/[1]919.XII.13

A se vedea rezoluțiile puse în dreptul diferitelor aliniate. Se vor fixa măsuri în sensul lor. ss G.Mărdărescu

RAPORT INFORMATIV

În Oradea Mare și în tot teritoriul Ardealului s-a început o propagandă extraordinară de intensivă[,] prin tot felul de mijloace, care propagandă câștigă teren din zi în zi, și care tinde, pe de o parte, la formarea unui curent pentru menținerea integrității Ungariei și[,] mai ales[,] pentru recâștigarea Ardealului – care este partea cea mai bogată și pierderea cea mai dureroasă pentru unguri [-], iar[,] pe de altă parte[,] la recrutarea atât de ofițeri[,] cât și de soldați care să treacă Tisa spre a intra în rândurile armatei lui Horthy.

Această propagandă este făcută:

1. PRIN OFIȚERI ACTIVI DIN FOSTA ARMATĂ UNGARĂ, care sau au fost internați la început și pe urmă au fost puși în libertate, sau din acei care n-au fost niciodată internați.

În Oradea sunt peste 200 din acești ofițeri care fac o propagandă foarte activă.

Propaganda din regiunea Oradea Mare este condusă de căpitanul Mocsan, care primește fonduri de propagandă de la Budapesta (de la Biroul de propagandă care lucrează în strânsă legătură și sub ordinele Amiralului Horthy).

Tot acest căpitan este însărcinat cu recrutarea ofițerilor unguri și chiar de soldați pentru a se înscrie în armata lui Horthy. El le dă bani și-i expediază prin toate mijloacele posibile peste Tisza.

Acest căpitan primește instrucțiuni de la Horthy, prin agenți speciali, care trec[,] atât în mod clandestin[,] cât și sub formă de însărcinări oficiale și anume care vin în chestiuni de alimentare, de legătură, etc.

În zilele de 1 până la 4 septembrie un ofițer ungur numit GEZA RESS a venit în Oradea Mare îmbrăcat în uniformă franceză și cu permis de călătorie eliberat pe numele de căpitan ANTON RECH (RESS). A locuit la Oradea Mare la Hotel Park, încartiruit însuși de Comenduirea Oradea Mare.

Misiunile acestui căpitan au fost:

a. Prima misiune: A ORGANIZAT UN SERVICIU REGULAT de propagandă cu centre și sub-centre în orașele mari ca: DEBRETZIN, CLUJ, BRAȘOV, TG. MUREȘULUI, ARÁD, SZATMÁR, SIGHETUL MARAMUREȘULUI, SIBIU, lucru care l-a și făcut.

Grupul urmărește a descoperi firul acestei întregi organizări. S-a[u] recrutat[,] în acest scop[,] agenții necesari, dar care din lipsă de fonduri, Grupul nu-i poate plăti[,] deci nici utiliza pentru moment.

b. A doua misiune: A RECRUTA DIN FOȘTII OFIȚERI ACTIVI care fuseseră internați la Brașov și puși apoi în libertate în teritoriul de Est de linia din 1916, ofițeri pentru armata lui Horthy.

În acest mod, în 4 zile (1–4 Septembrie), acest căpitan a trimis la Siofök circa 200 ofițeri care se găsesc în armata lui Horthy și sunt cei mai înverșunați luptători contra românilor și propagandiști fanatici pentru recucerirea Ardealului.

Acest fapt a fost adus la cunoștința Siguranței din Oradea Mare, care nu numai că nu a luat nici o măsură, dar în parte a înlesnit acest lucru și prin intervenția și cumpărarea unora din agenții siguranței de către evrei, la câțiva din acești ofițeri le-au dat chiar agenți din siguranța noastră care i-au însoțit până la Budapesta spre a-i feri de a fi prinși și arestați de organele trupelor ce ocupau teritoriul dintre Tisza și Dunăre.

Unul din acești ofițeri care au plecat de la Oradea și s-a înscris în armata lui Horthy este Werthzinstein

Stern (cumnat cu un Rothschild din Londra)[,] care acum este șeful unui birou de informații în armata lui Horthy și anume la SECȚIUNEA pentru Ardeal.

Acesta e în strânsă legătură astăzi cu Căpitanul MOCSAN din Oradea[,], prin care primește majoritatea informațiilor de mersul propagandei Ungare în tot Ardealul, și prin care trimite instrucțiunile sale și fondurile necesare.

În luna Iulie (între 1 și 14 Iulie) a fost organizat un adevărat serviciu de spionaj în spatele armatei române, care avea Centre de informații în Timișoara, Arad, Békéscsaba, Oradea, Püspökladany și Debretzin.

CONDUCĂTORII CENTRULUI DIN ORADEA erau doi dezertori români, ROSESCU RISEAN și CĂPITAN OLĂNESCU, care locuiau la hotel Pannonia din Oradea și care aveau agente două dame foarte frumoase, numite Tamara Nusi Szász și Berger Matilda.

CENTRUL BEKESCSABA era condus de un individ numit GALLI, spion prins de serviciul de siguranță al Grupului Moșoiu, expedit la Brașov la Siguranța din Ardeal, unde trebuia confruntat cu membrii unei întregi organizații de spionaj. Pe drum însă, deși a fost supravegheat de 4 soldați, a reușit să scape sărind din tren. Astăzi, acest GALLI se află într-un spital din Szegedin.

Ar trebui cerută extrădarea lui, prin GENERAL TOURNADRE.

Acest GALLI[,], între 1 și 14 Iulie[,], a fost la Gyula, unde a fost în strânse legături cu Sublocotenentul CATIANU din Regimentul 1 Vânători, care locuia la tatăl lui GALLI.

Cu acest sublocotenent s-au făcut mai multe chefuri la un sanatoriu condus de fratele lui Galli, care se găsea la câțiva km de Gyula. Acest ofițer i-a procurat lui Galli, care era în serviciul armatei roșii, date asupra forțelor noastre și asupra dislocării lor, mai ales asupra trupelor de rezervă. Trebuie urmărit foarte de aproape acest ofițer și făcută chiar atât o anchetă[,], cât și o percheziție la el. || (**Observație marginală:** *Ordin în acest sens.* Gen[eral] Mărdărescu) ||

Partea cea mai de Nord a acelei rețele de spionaj, în spatele frontului nostru, era Debretzin. Capul spionajului din Debretzin era un oarecare SZILVASY, român de origine, al cărui nume ar fi fost SILVIU sau SILVAN și care în timpul războiului a fost la serviciul nemțesc de spionaj din București, unde a lucrat la secția de spionaj pentru Moldova și Basarabia.

Acest Szilvasy a fost secretar la un birou de la Primăria din Debretzin, de unde a fugit, și se zice în mod aproape sigur că a intrat în Serviciul Siguranței Române din Ardeal, unde însă continuă a fi un agent foarte prețios al Ungurilor[,], care îl plătesc bine. (Trebuie a se interveni în mod persistent a se urmări și descoperi acest Sylvani și a fi dat cu orice preț afară din Siguranța noastră.) || (**Observație marginală:** *Adresă către Consiliul Dirigent.* Gen[eral] Mărdărescu) ||

El a lucrat și lucrează încă în Debretzin[,], în legătură cu un anume Prater sau Prator, fost locotenent sau căpitan de rezervă ungar, și pe timpul ocupației a fost supraveghetor austro-ungar al morilor din Ploiești. El a fost arestat chiar acum câteva luni la Ploiești, dar după intervenția unui domn Lache Marinescu, proprietar din Ploiești (filo-german), a fost eliberat.

În Oradea Mare[,], în prezent, pe lângă Căpitan Mocsan, care este conducătorul propagandiștilor din întreaga regiune, mai sunt următorii propagandiști:

a. Un fost Regiments-Pfarre (preot de regiment) al cărui nume nu-l cunoaștem încă – dar care locuiește în Korös utca no. 12. Am luat măsuri pentru a[-]i afla numele și a[-]i urmări activitatea încontinuu spre a vedea cu cine vine în contact.

b. Doi Frați BUZAȘ, foști ofițeri activi în armata ungară[,], locuind în aceeași casă cu preotul de mai sus.

c. Frații OLASZ locuiesc în strada Kossuth utca 12.

d. Doi Frați OLARIU (români de origine), unul fost locotenent și altul sublocotenent în armata ungară.

e. În fine, un căpitan BALOGH, care este unul dintre cei mai periculoși, fiind luat sub protecția chiar a unora dintre autoritățile noastre civile și chiar militare.

Aceștia toți se întrunesc noaptea la frații OLASZ, unde discută mai multe ore. Probabil că formează un fel de comitet conducător al propagandei. După ce se vor urmări câțva timp, foarte discret, cu doi agenți de încredere, trebuie să li se facă o percheziție și apoi să fie internați, cu orice preț, și să nu fie eliberați, cu nici un preț, oricare ar fi intervenția care s-ar face pentru ei.

Toți aceștia au avut întâlnire de mai multe ori cu locotenentul ungar CSAPO (de husari) care a venit de la Budapesta la Oradea cu colonelul american YATES spre a stăruie ca să rămână ca ofițer de legătură pe lângă Comandamentul Trupelor, dar care nefiind acceptat, a fost retrimis la Budapesta.

Acest locotenent, care are o logodnică în Oradea, care are rude în Szarvas sau în Szentes, stăruie cu insistență foarte mare pe lângă Grup ca să intervină la Comandament să-l accepte ca ofițer de legătură.

Tot acest ofițer a avut întrevvedere secretă și cu episcopul catolic SZECSENY din Oradea Mare.

f. În fine, Horthy a destinat în toate garnizoanele din Ardeal, de pe acuma, cine vor fi primari, prefecti și Comandanți de garnizoane, atunci când armatele lui vor lua ofensiva. Astfel în Oradea a fost destinat ca Comandant de garnizoană Lt. Colonel CSEREI, fost la armata ungară. Acesta trebuie cu orice preț internat.

2. AL DOILEA PROCEDEU DE PROPAGANDĂ ESTE PROPAGANDA PLASTICĂ și prin ZIARE, BROȘURI și MANIFESTE, care se tipăresc la Budapesta și apoi se trimit în mari cantități în Ardeal. Prin aceste publicații, mai ales prin cărți poștale ca acele alăturate, caută a se ridica sentimentul național ungar, prezentând Ungaria ca o victimă a neunirei, ca o nedreptate nemeritată de soartă, ca o martiră care a salvat civilizația Europei, oprind aici în Orient invazia barbară și dând astfel posibilitatea Apusului a propăși.

Trebuie neapărat a se lua măsuri ca să se facă și din partea noastră o contrapropagandă intensă și metodică.

În acest scop se propune:

a. Să se apeleze la preoți și învățători, organizând un grup de câțiva conferențieri, care să meargă din sat în sat, după un program stabilit de grup, unde să țină conferințe în care să arate tendința ungarilor, consecințele nenorocite și suferințele ce ar îndura românii în cazul când planurile lor ar reuși, care sunt mijloacele de propagandă ale inamicului, sub ce formă se fac ele și cum trebuiesc combătute fiecare.

Aceleași conferințe să fie ținute tuturor regimentelor Ardelene cât mai des, și așa să nu fie nici un regiment în care să nu se țină 2–3 conferințe pe lună. Preotul și învățătorii au poate cea mai mare influență asupra poporului și soldaților.

Trebuie neapărat a se da în vileag procedeele de propagandă ale inamicului, deoarece multe fiind foarte meșteșugite, majoritatea populației nu le înțelege, ei se lasă seduși fără voia lor, pe când arătându-le aceste procedee, explicând intențiile lor ascunse, atunci poporul și soldații le vor putea înțelege și se vor putea feri de ele.

b. Să se scrie articole prin care să se răspundă tuturor injuriilor ungare, documentat și justificat, arătând că sunt false, mincinoase. Să se arate că promisiunile și speranțele lor sunt zadarnice și neputincioase, și acei care le vor crede și urma nu fac decât să-și creeze dezavantaje lor. În fine, să se arate imposibilitatea creării unei armate Ungare, care să poată fi capabilă a lupta cu succes contra Românilor.

c. Să se organizeze[,] cu ordine categorice, serbări populare în toate satele unde sunt cantonate trupe române, serbări la care să ia parte și trupele. Serbările să constea din o conferință ținută de un ofițer sau vreun preot și prin ele să se arate mijloacere de propagandă ungare, scopul lor și cum se pot combate. Apoi să se dea o producție muzicală – literară română și[,] în fine[,] dansuri naționale române.

Aceste serbări sunt unul din cele mai eficiente mijloace de a lupta contra propagandei și de unire sufletească a românilor.

d. Să se organizeze Cinematografe militare, în care să ruleze filme militare, filme cu familia noastră regală, vederi din vechiul Regat. Din fondul acestor cinematografe să se ajute familiile soldaților prea săraci, lucru care le-ar proba interesul ce se pune pentru familiile lor.

e. Să se ia măsuri neapărate și urgente ca în 15 zile să se schimbe cu orice preț coifura ungurească (cu pene pe care o poartă și astăzi după un an de zile parte din jandarmi și toți gardiștii din oraș) cu o coifură românească. Acest fapt care pare neînsemnat are o influență colosală deoarece el păstrează simbolul fostei autorități și tradiții maghiare și ca atare favorizează prin exemplul plastic nu numai menținerea ideii de stat ungar, în teritoriile ce s-au alipit, dar convingerea completă că soarta acestor teritorii nu este decisă, ceea ce încurajează propaganda ungară prin teroare și descurajând pe români, luându-le încrederea că ei s-au alipit definitiv României.

Acest lucru trebuie să se impune categoric prin ordine severe și să se facă orice sacrificiu. Contrar, prefectii din Ardeal, fie că sunt indulgenți, fie că neputând aprecia importanța și urgența acestei schimbări a coifurii nu vor lua măsuri urgente, cum nu au luat nici până în prezent.

Asemenea să se oblige ca până în 15 zile să se schimbe toate numirile străzilor ungurești în numiri românești, iar negustorii, autoritățile, fabricile etc. să schimbe complet firmele, scriind deasupra cu litere mari firmele românești, iar dedesupt se poate[,] la nevoie[,] numai tolera ca să se scrie ungurește. Normal că vor fi oarecare protestări, care însă vor trece repede[,] dar[,] în schimb[,] se va schimba repede aspectul și înfățișarea orașelor ungurești[,] cum au rămas astăzi, în românești[,] cum trebuie să fie.

Acest fapt va avea o mare influență în a micșora puterea de influență a propagandei ungare.

Acest lucru l-am aplicat noi în Basarabia și l-au aplicat Sârbii în tot teritoriul ce au ocupat, și care nu le va reveni la încheierea păcii. Locot. Colonel Negulescu, Șeful de Stat Major, a văzut personal acest lucru în orașul Szabadka (Maria-Theresianopol)⁵⁵ când a fost la Comandamentul unei Divizii Sârbești,

3. Al treilea procedeu de propagandă este TEROAREA și anume: Agenții propagandiști unguri[,] de toate treptele sociale, sunt infiltrați în toate păturile românești la sate, orașe și mai ales în rândurile regimentelor ardeleni. Aci caută întâi prin cumpărare cu sume mari, prin sfaturi și o propagandă meșteșugită[,] să îndemne spre anarhie și dezordine. Pe acei care nu reușesc a-i cumpăra îi terorizează prin aceia că le arată că românii nu sunt decât în mod trecător în Oradea și în ținutul Bihorului, după care au ordin a se retrage cât mai curând la Mureș, pe care o dau ca linie demarcațională. Ca să-i convingă pe cei cărora le adresează le arată și distribuie:

a. Ziare ungurești din Budapesta;

b. Le arată că ideea de stat ungar se respectă de români și ca probă le arată numărul cel mare de polițiști, funcționarii de la C.F., gardiștii, care, pe lângă că sunt unguri, dar chiar acei care sunt români poartă tot uniformă ungară, care reprezintă dreptul autorității ungare.

De aceea se impune a schimba cu orice preț, cu orice sacrificii și cât mai neîntârziat uniforma ungurească (cel puțin coifura) cu una românească.

c. Cu tot ordinul dat de români de a schimba firmele ungurești, nu s-a făcut decât în mică parte, care au scris firme române pe hârtie sau pe un petec de pânză foarte sărăcăcios, pe care în batjocură l-au lipit în mod sarcastic sub firmele mari[,] luxoase[,] ungurești. Aceasta denotă ideea și convingerea care prind rădăcini din zi în zi că Oradea nu va aparține României. Aceste firme românești făcute se arată că sunt făcute astfel ca la venirea armatelor eliberatoare a[le] lui Horthy să fie imediat rupte. De altfel[,] se mai răspândește știrea că Oradea nu va aparține României, este proba că Consiliul Dirigent a intervenit și ordonat ca să nu se aplice riguros măsura ce se luase de Prefect de a schimba imediat firmele, argumentând că aceasta produce nemulțumiri printre unguri.

Este[,] credem, o eroare acest lucru. Trebuie trasată chestiunea franc. Orice slăbiciune sau moli-ciune nu numai că nu va aduce la rezultatele ce le speră Consiliul Dirigent, că prin acest mod va atrage pe unguri, ci din contra orice ezitare îi încurajează și le favorizează propaganda lor, Trebuie cu orice preț a impune o schimbare urgentă și complet radicală a firmelor și a numirilor de străzi.

4. Al patrulea fel de propagandă este CONRUPEREA (sic!) ORGANELOR ADMINISTRATIVE

⁵⁵ Azi, Subotica, oraș în Serbia.

și POLIȚIENEȘTI ardeleni. Parte din funcționari și polițiști sunt corupți de ovrei, unelte ale propagandei, prin sume colosale și îndemnați a face abuzuri. Aceste abuzuri sunt apoi comunicate și răspândite ca fulgerul în masele maghiare, care sunt ațâțate contra administrației române și apoi arătate poporului român că administrația română și poliția nu sunt conduse decât de oameni fără scrupule, și care, pe lângă că nu se pricep, dar nu fac decât afaceri. De aci[,] natural[,] lipsa de încredere și chiar descurajare. Astfel de cazuri au fost numeroase. Exemple abuzurile și neregulile. Cităm ca abuzuri[,] după informațiile Grupului:

a). Un polițist Dumitru Rusu din Arad care face un adevărat scandal cu percheziția călătorilor ce merg spre Budapesta. Acesta are un așa zis detectiv numit Raiou care este pregătitorul șantajelor ce face și anume; acesta controlează legitimațiile călătorilor ce voiesc să meargă la Budapesta. Pe aceia care i se par lui mai bogați și mai fricoși, deși au legitimații în regulă, le face fel de fel de neajunsuri, ba că nu au cutare viză, ba că sunt urmăriți, etc. Pe de altă parte, are 2–3 agenți ai lui, care vin după aceia la cei amenințați și le propun că[,] dacă dau cutare sumă, ei pot interveni ca detectivul nu numai să închidă ochii asupra pretensei neregului, dar chiar să le înlesnească trecerea peste Tisza. || (**Observație marginală:** *Se va da ordin să urmărească de aproape chestiunea și, de se dovedește, să dispună arestarea culpabililor.* Gen[eral] Mărdărescu) ||

S-a dat ordin Diviziilor 20 și 21 ca pe zona Grupului Tisza controlul să se facă numai de organe militare. Orice pretenși detectivi ai poliției și siguranței din Ardeal, când vor fi prinși că fac controale, să fie arestați și trimiși la Grup.

5. Alt mijloc uzitat de propagandiști: RĂSPÂNDESC ZVONURI FALSE că românii au primit ordin a se retrage la Mureș. Că Horthy are o armată de 200000, că a înșelat pe aliați, etc., consecințe care produc panică. Astfel, locuitori de origine români din Gyula[,] de teamă ca să nu fie surprinși de evenimente, au început a vinde pe prețuri ridicole pământurile lor, casele, etc. și chiar cerealele pe care jidanii le acaparează cu prețuri derizorii și apoi le revând.

6. În fine[,] o MARE PROPAGANDĂ SE FACE PRIN FUNCȚIONARI LOR DE LA CALEA FERATĂ, atât cei care au depus jurământul, cât și aceia din Zona Militară, care n-au depus jurământ. Atitudinea lor devine din ce în ce mai cutezătoare, înconjurați fiind de propagandiști. Devin din ce în ce mai nepăsători în serviciu și apoi justifică și propagă peste tot că întârzierea trenurilor se datorează numai relei administrații românești, atât cea civilă[,] cât și cea militară, și prin comparație cu trecutul (vechea administrație ungară) caută să puie în evidență că tot mai bine era sub acea administrație, care trebuie de dorit a se reîntoarce. Trebuie neapărat să se ia măsuri drastice ca să se îndrepte următoarele lucruri, care favorizează propaganda lor:

a). A se ridica cu orice preț și chiar suprima cu totul întârzierile trenurilor de persoane, militare și chiar de marfă. Toate acestea, în mare majoritate sunt produse în mod intenționat de funcționari, spre a face șicane, a arăta că de vină este reaua conducere românească și[,] în fine[,] a provoca măsuri care să le dea ocazia a juca rol de martiri naționali.

Următoarele două exemple pun în lumină vie cele arătate mai sus și anume:

–. Cu ocazia evacuării se blocaseră liniile. Nimeni nu mai putea trece cu vreun tren. Atunci Generalul Zovre a mers personal în câteva gări și la una unde trenurile erau ținute fără motiv. În mai puțin de 24 de ore linia a fost deblocată.

–. În gara Török, Șeful de Stat Major al Grupului, trebuia să meargă la Tisza Saloj, cu o mașină care se anunțase că va pleca peste 15 minute la acea gară. S-a dat ordin a se atașa un vagon de la cartierul Grupului la acea mașină. Au trecut însă 2 ore și nu s-a făcut absolut nici o mișcare, mașina care a trebuit să plece a consumat degeaba combustibil 2 ore. Cum Șeful Statului Major a început a cerceta cauzele acestei întârzieri și să vadă motivele, mașina a fost gata de plecare.

Prin urmare[,] să se dea ordin ca orice întârziere a oricărui tren să se cerceteze imediat și aflându-se

cauzele să se pedepsească numaidecât Șeful gării sau imp[er]egatul de serviciu care prin neglijență[,] fără motiv serios sau rea voință[,] a întârziat acel tren, precum și mecanicii.

b). A se curăți bine trenurile de călători și în special gările care au ajuns într-o stare de murdărie, care este chiar periculoasă propagării epidemiilor. De aceea în gările unde sunt gărzi militare să se pedepsească cu cea mai mare asprime Comandanții acestor gări care vor tolera necurătenia, iar unde nu sunt gărzi militare, să se facă răspunzători șefii de gări. Să se dea numai câteva exemple drastice și cu siguranță lucrurile se vor îndrepta neapărat.

Neglijența ce se vede[,] atât în mersul treburilor[,] cât și în întreținerea materialelor rulante și a gărilor[,] pe lângă că este prea păgubitoare, dar ocazională foarte mult propaganda ungară de a lupta contra administrației române, iar neluând măsuri drastice de îndreptare, încurajează și susține spiritul șovinist al funcționarilor unguri[,] ridicându-le moralul.

Pentru a putea pune în aplicare propunerile ce le-am făcut mai sus, la diferite puncte, este absolut necesar:

1). Să se dea la Grup un ofițer destoinic de la Biroul Informațiilor din M.C.G.,[ ] în care scop s-ar propune Maior Georgescu Florin sau Maior Bârsan;

2). Să se trimită din regat numai doi agenți dintre cei mai buni;

3). Să se aloce Grupului un fond lunar de informații de 20.000 lei cu care:

a. să se plătească cel puțin 5 agenți informatori buni, ce trebuie neapărat să avem;

b. să se plătească diferite informații;

c. să se facă o contrapropagandă în ziare și prin manifeste;

d. să se plătească prime celor care vor indica propagatori unguri;

e. să putem trimite câțiva agenți peste Tisza. Dacă agenții nu vor fi bine plătiți, nu se vor putea face față niciodată cerințelor, căci nu se vor putea găsi agenți buni, ci numai din aceia mediocri, deoarece ungerii plătesc pentru informații sume fabuloase.

Orice economie în materie de informație ne poate cauza neplăceri mari și chiar surprinderi dure-roase, iar dacă fondurile nu se vor da din vreme, ci numai în momentul din urmă, când va fi poate imposibil a se utiliza, atunci nu vom putea atinge scopul ce urmărim, adică combaterea cu succes a propagandei dușmane.

4). Să se dea la cele două divizii de pe front câte un fond de informații de 10.000 lei lunar și să li se dea cu orice preț câte un ofițer de Stat Major destoinic pentru a conduce un birou de informații, pe o zonă așa mare, ca aceea ocupată de Divizii și în situație așa delicată ca acelea în care sunt aceste două divizii.

Informațiile în împrejurimile în care sunt Diviziile 20 și 21 și a Grupului Moșoiu, și perioada în care ne găsim (organizarea armatei lui Horthy), propaganda ungară pentru redșteptarea ungerilor și mai ales gândul de revanșă, face ca cea mai mare atenție și munca cea mai grea să fie îndreptată în sensul organizării și dezvoltării unui bun serviciu de informații, care cere un sacrificiu neapărat[,] atât financiar[,] cât și în oameni, mai ales la Diviziile ardeleni, care sunt cu totul lipsite de personal capabil de acest serviciu.⁵⁶

COMANDANTUL GRUPULUI TISA
GENERAL (ss) Moșoiu

Șeful de Stat Major
Lt. Colonel (ss) Negulescu

Pentru conformitate,
Maior Drouchet

⁵⁶ A.M.R., fond 3831-MCG, dos. nr. 2697, filele 17–23.

DOC. 8.

Mai 1920. Memoriu al Comandamentului Corpului de Vânători (cu ocazia constituirii acestuia) către Ministerul de Război, Marele Stat Major și Comandamentul Trupelor de Vest în care se propune: a. personalul și organizarea birourilor de la Comandamentul Corpului Vânătorilor; b. efectivele trupelor și serviciilor din componența acestui corp dislocat pe zona frontierei de vest (județele Arad, Bihor, Sălaj, Sătmar); c. gruparea eficientă a forțelor Corpului.

COMANDAMENTUL CORPULUI VÂNĂTORILOR

Acest memoriu a fost înaintat la Ministerul [de] Război, M.S.M. în luna Mai 1920, la data constituirii Corpului de Vânători

MEMORIU

Pentru executarea în cele mai bune condițiuni, pe de o parte[,] a misiunilor date Corpului Vânătorilor, atât prin instrucțiunile nr. 2 date de Marele Stat Major cu ord. nr. 140 din 15 Aprilie 1920, cât și din instrucțiunile Comandamentului Trupelor de Vest, transmise cu ordinul nr. 202 din 21/IV-[1]920, iar, pe de altă parte, ca să se poată asigura o armonie completă de coordonare între toate felurile și între toate elementele puterilor militare și administrative în lungul noii frontiere române cu Ungaria și având în vedere și împrejurările locale speciale și starea reală a lucrurilor din lungul acestei frontiere, am onoare a face următoarele propuneri:

A. CONSTITUIREA COMANDAMENTULUI CORPULUI VÂNĂTORILOR

Personalul și organizarea birourilor de la Comandamentul Corpului Vânătorilor să fie ac[e]ea indicată în alăturata ordine de bătaie, care se propune astfel, pentru motivele arătate mai jos:

1. UN SUBȘEF DE STAT MAJOR, care să ajute pe Șeful de Stat Major în toate atribuțiunile sale și, mai ales, în cele administrative, care, fiind multiple, nu s-ar putea îndeplini în bune condițiuni numai de către Șeful de Stat Major. Tot Subșeful de Stat Major ar înlocui în orice împrejurare și atribuții, la nevoie, pe Șeful de Stat Major.

2. UN BIROU AL OPERAȚIILOR, ORGANIZĂRII ȘI INSTRUCȚIEI, care să aibă ca personal strict necesar:

- a) Un șef de birou (ofițer superior)
- b) Un ajutor (ofițer inferior)
- c) Un registrator (reangajat)
- d) Un dactilograf (om de încredere, reangajat sau plătit bugetar)
- e) Un secretar și una ordonanță de birou (soldat în termen).

Necesitatea acestui birou reiese evident din atribuțiunile de mai jos, iar personalul cerut este minimul cu care acest birou poate funcționa.

Atribuțiunile acestui birou să fie:

– Studierea, propunerile, redactarea ordinelor și instrucțiunilor relative la organizare, instrucție, siguranță etc;

– În caz de operații cu: redactarea ordinelor operative, controlarea execuției tuturor ordinelor date, centralizarea rapoartelor operative primite și redactarea și transmiterea la timp a rapoartelor operative.

3. UN BIROU AL INFORMAȚIILOR, care, în situația și misiunile date Corpului Vânătorilor, este cel mai important și cu cele mai multe ramuri de activitate. El trebuie să fie organizat, neapărat pe 3 subbirouri și anume:

- a) *Subbiroul informațiilor directe asupra forțelor inamice.*

Atribuțiunile sale să fie:

- Recrutarea, pregătirea și trimiterea agenților informatori peste linia frontierei;
- Centralizarea tuturor informațiilor, coordonarea, verificarea, exploatarea lor;
- Formarea și ținerea fișelor corpurilor și Comandamentelor inamice, progresele în organizarea armatei dușmane, urmărirea grupării și deplasării trupelor inamice, a organizării birourilor sale de informații.

Toate aceste atribuțiuni, ca să poată fi în mod complet îndeplinite, este necesar a se încredința unui subbirou separat, care trebuie prevăzut, neapărat, cu următorul personal strict necesar și anume:

- un șef de subbirou (ofițer superior)
- un ajutor al șefului (ofițer inferior)
- un dactilograf (reangajat sau plătit bugetar)]
- un secretar (gradat în termen)
- un registrator (reangajat destoinic care să servească pentru toate subbirourile de la birourile informațiilor)
- una ordonanță de birou
- un interpret de limba maghiară
- un interpret de limba germană.

Aceștia să fie neapărat doi ofițeri ardeleni, singuri[i] cari pot servi în aceste funcțiuni.

În situația de astăzi[,] mai ales după demobilizarea ofițerilor de rezervă ardeleni, aproape toate corpurile și comandamente[le] sunt lipsite de informatori destoinici. Este absolut necesar ca aceștia să fie recrutați cu îngrijire, instruiți cel puțin o lună într-o școală la Corpul Vânătorilor, apoi trebuiesc trimiși și întrebuințați[,] după nevoi[,] cu foarte multă pricepere. Toate acestea nu se pot face decât dată va funcționa acest birou special cu personalul strict necesar arătat mai sus. Contrar, în starea de nepregătire, informatorii ce s-ar trimite nu ar face decât să cheltuiască fondurile de informații, fără a aduce profitele proporționale cu sacrificiile ce se fac.

Acest lucru este cu atât mai imperios cu cât din observațiile ce am făcut, prin experiența timp de un an de operații în Transilvania, am constatat că informatori[i] – atât ai birourilor militare de informații[,] cât și ai serviciilor de siguranță și polițiilor civile, afară de faptul că știu ungurește, nu sunt deloc și mai cu deosebire formați pentru a culege informațiile necesare armatei.

b) *Subbiroul Contraspionaj- Poliție și Siguranță* care au următoarele atribuțiuni:

- Urmărirea tuturor spionilor și propagatorilor trimiși de inamic;
- Organizarea biroului de informații al inamicului, agenți trimiși de el, de ce mijloace se servesc pentru a trece linia frontierei, ce misiuni au, cum procedează ei;
- Propunerea măsurilor necesare pentru a-i urmări, prinde și contrabalansa;
- Regulamentarea și execuția controlului circulației și trecerilor peste frontieră (într-o parte și alta), măsurile de siguranță în zona Corpului, urmărirea tuturor felurilor de uneltiri iredentiste;
- Recrutarea, instruirea și[,] mai ales[,] întrebuințarea agenților de contraspionaj, care cer cu totul alte cunoștințe, procedee și aptitudini, ca aceia trimiși peste linia de frontieră – într-o parte și alta;
- Organizarea rețelei de spionaj în spatele frontului inamic, culegerea diferitelor știri și organizarea serviciului de curieri între aceste centre de spionaj și culegerea și aducerea știrilor.

Pentru toate aceste însărcinări, complect distincte de ale subbirourilor arătate mai sus, nu pot fi executate cu profit decât de un subbirou cu totul separat, care să aibă următorul personal, care este un minim strict absolut pentru a putea aduce foloase și anume:

- un șef de subbirou (un ofițer superior sau căpitan);
- un ajutor al șefului de subbirou (ofițer inferior);
- doi interpreți (ofițeri subalterni ardeleni), din care unul de limbă ungară, altul de limba germană;
- un dactilograf (reangajat sau civil plătit bugetar);

- un secretar (sergent activ);
- una ordonanță de birou (soldat activ);
- patru agenți de siguranță plătiți bugetar.

c) În fine, *Subbiroul Propagandei, Contrapropagandei și Cenzura*, care să aibă următoarele atribuțiuni:

- Urmărirea tuturor mijloacelor de propagandă inamice (presa, teatrul, știri false, manifeste, birouri, etc.) și luarea măsurilor de prindere și contrabalansarea lor;
- Organizarea unei contrabande prin toate mijloacele, la inamic (dincolo de frontieră);
- Organizarea sistematică de serbări de tot felul: teatrul cu subiecte eroice și naționale; dansuri naționale; serbări naționale la care să se cânte, declame, [să se] danseze dansuri naționale; organizarea de șezători; dezvoltarea și răspândirea gustului de port național; reprezentații cinematografice cu subiecte istorice și diferite feluri de culturi și industrii; expoziții cu fotografii și vederi din timpul războiului nostru, de costume naționale etc., pe o scară întinsă în tot teritoriul zonei;
- Organizarea de conferințe prin ajutorul profesorilor, preoților, învățătorilor, care să se țină în mod regulat și în mod foarte intensiv, atât la corpurile și trupele din zona Corpului Vânătorilor, cât și în toate satele.

Prin ele să se combată propaganda inamică, apoi, să se arate consecințele funeste ale bolșevismului și ale anarhiei (căci a le organiza sporadic și izolat înseamnă a nu putea atinge nici un rezultat). Ca toate acestea să aibă efectul dorit trebuie să fie făcute cu multă pricepere, tact, perseverență (contrar, orice încercări vor rămâne infructuoase).

Un alt procedeu este prin presă.

În acest scop, am onoare a comunica [faptul] că în Oradea Mare sunt 7 ziare maghiare cu tiraj zilnic și mai multe reviste, în timp ce ziare românești nu este decât unul singur care apare săptămânal, iar acuma, boicotat de ziaristii unguri, și acela e amenințat a-[și] înceta apariția. Se impune cu orice preț a se sprijini și aproba fondurile de cel puțin 200.000 lei anual și[,] în plus[,] 2 vagoane de hârtie de tipar, minimul necesar pentru a putea scoate un ziar românesc, cotidian, în Oradea Mare, care să nu facă nici un fel de politică și să fie un ziar care să publice numai ultimele informații, dar fără comentarii, pentru satisfacerea spiritului publicului, apoi numai articole, pe de o parte, de propagandă pur națională, iar pe de altă parte, de arătarea și descrierea tuturor procedeele de propagandă dușmană (cum ei fac această propagandă, ce urmărește propaganda lor, care sunt nenorocirile care ar decurge pentru poporul român în cazul când propaganda inamică ar reuși; care sunt mijloacele și procedeele de a combate efectul propagandei inamice). Acest ziar să fie vândut cu un preț mai mic ca orice alt ziar, iar la trupe și în toate satele zonei Corpului de Vânători să fie distribuit gratuit. Acest lucru este cu atât mai necesar cu cât, în tot lungul frontierei noi, spiritul românesc[,] fiind la marginea etnică a poporului românesc, este foarte scăzut, este nevoie de o muncă intensivă, atât pentru redeșteptarea acestui spirit[,] cât[,] mai ales, pentru a-l scăpa de sub influența și teroarea propagandei dușmane, care[,] de nu va fi combătută energic, va reuși a avea efectul urmărit de dușmanii noștri.

Tot acestui subbirou să-i fie încredințată cenzura presei, teatrelor, corespondenței, telefoanelor și telegrafelor etc.

Cenzura militară este de o necesitate absolută și trebuie să fie menținută multă vreme pe zona Corpului de Vânători. În acest scop trebuie ca posturile care funcționează astăzi pe această zonă să fie întărite cu personal mai complet ca cel de astăzi, care să se ia de la posturile de cenzură desființate, iar controlul acestor posturi să fie, în[tr-]adevăr eficace. Contrar[,] rezultatele ce se vor obține sunt departe de a fi complete.

Pentru ca acest birou să poată corespunde întru totul multiplelor sale cerințe și spre a putea produce într-adevăr rezultate eficace are nevoie de următorul personal, care este minimum strict necesar:

- un șef de birou (ofițer superior);
- un ajutor (ofițer subaltern);

- un dactilograf (reangajat sau civil prevăzut bugetar);
- un secretar;
- una ordonanță de birou;
- doi interpreți de limbă maghiară (ofițeri ardeleni);
- un interpret de limbă germană (ofițer ardelean);
- un interpret de limbă cehoslovacă (ofițer ardelean);
- un fotograf;
- un ajutor fotograf.

Fără organizarea de mai sus și fără personalul ce s-a indicat, care reprezintă numai strictul necesar ce se poate admite, acest birou atât de important nu poate aduce roade complete, așa cum se cere pe zona de frontieră dușmană, pusă sub ordinele Corpului de Vânători.

Orice economie, orice reducere va [vor] fi în detrimentul bunului mers și consecințele ce s-ar putea avea pot să ne aducă multe neajunsuri.

În fine[,] fondul de informații și propagandă de 30.000 lei anual (aprobat cu ordinul nr. 586 din 24. IV. [1]920 al MStM și nr. 977 din 30. IV [1]920 al Comandamentului Trupelor de Vest) este cu desăvârșire insuficient.

Până în prezent[,] grupul Tisa a avut aprobat pentru informații (mai ales pentru întreținerea centrelor de informații și spionaj, a rețelei organizate în teritoriul evacuat de la est de Tisa) suma de 50.000 lei lunar, cu care abia s-a putut face față acestor două însărcinări de informații și propagandă.

Pentru organizarea unei rețele complete de informații, pentru recrutarea, angajarea și întreținerea unor agenți capabili (care trebuie să fie din toate ramurile sociale), pentru refacerea unei propagande în[tr-]adevăr reale și eficace este absolută nevoie ca și pe viitor să se aprobe acestui Corp ca fond de informații și propagandă minimum aceeași sumă de 50.000 lei lunar. De altfel[,] cred că și Dv. apreciați că cel mai indicat Comandament, care să poată culege informații asupra inamicului din fața frontierei spre Ungaria, este Corpul Vânătorilor, iar nevoia celei mai energice și mai complete propagande este pe zona acestui Corp la limita românismului. O propagandă eficace în această zonă, un serviciu de informații complet, compus din elemente destoinice, care trebuiesc bine plătite, spre a le putea recruta și forma, pe lângă că vor aduce cele mai mari foloase, dar vor pune la adăpost de orice influență și restul teritoriului, va [vor] face și o economie statului, împiedicând introducerea de miliarde de koroane neștampilate din Ungaria, care, apoi, să fie ștampilate fals și răspândite în Ardeal, producând pagube colosale statului român. Față de sumele colosale cu care plătesc ungarilor pe agenții lor cei mai neînsemnați este imposibil să se poată angaja agenți capabili, cari să-și expună viața și să se întrețină o propagandă utilă cu 30.000 lei anual. Tot cu această ocazie, cu onoare, vă rog să binevoiți a aproba ca restul din fondurile primite pe lunile ianuarie–martie 1920, din care s-au achitat o parte din informatorii lăsați în teritoriul evacuat și din care trebuie să se achite informatorii ce se așteaptă a sosi și care trebuiesc la înapoiere să fie lăsați și trecuți asupra Corpului Vânătorilor. Dacă se vor restitui aceste fonduri (de altfel, foarte mici) care au mai rămas, atunci nu se vor putea achita informatorii la înapoiere; ca atare, se riscă a se pierde fără folos toate sumele achitate deja, iar pe viitor să nu se mai poată recruta nici un agent, deoarece si-ar pierde încrederea în Comandamentul Corpului Vânătorilor.

4. *BIROUL ADJUTANTUREI, CERERILOR ȘI RECLAMAȚIILOR* să aibă ca atribuțiuni aceleași prevăzute la toate birourile asemănătoare și a căror necesitate este bine cunoscută la orice Comandament, așa că nu mai insist asupra necesității acestui birou.

Personalul minim strict necesar va fi:

- un șef de birou (ofițer superior sau căpitan);
- un ajutor al șefului de birou (ofițer inferior);
- un dactilograf (reangajat sau civil plătit bugetar);
- 2 secretari gradați în termen;

- 4 motocicliști cu motociclete;
- o ordonanță de birou;
- un registrator general (reangajat sau funcționar civil bugetar).

5. SERVICII

- a). *Serviciul Artileriei și Armamentului.*
- b). *Serviciul Intendenței.*

Ambele aceste servicii trebuie să aibă personalul minim arătat în tabele alăturate. Necesitatea și atribuțiile lor sunt îndeajuns de cunoscute spre a mai insista.

c). *Serviciul Geniului și Comunicațiilor*, de care să depindă oficiul telegrafo-poștal, secția de telegrafie cu fir, o secție de telegrafie fără fir, o escadrilă de avioane biplane de recunoaștere îndepărtată și o secție de automobile.

Necesitatea unui oficiu telegrafo-poștal nu a mai e nevoie a o justifica. Personalul cerut, indicat în alăturatul tablou, este minimum ce se poate admite pentru ca instalarea, întreținerea și funcționarea acestui oficiu să fie făcută în mod permanent (ziua și noaptea) și în bune condițiuni.

Secția de telegrafie fără fir trebuie neapărat prevăzută bugetar la acest corp de armată, cu atât mai mult cu cât chiar în rețeaua fixă a posturilor de telegrafie fără fir, un asemenea post este prevăzut și la Oradea Mare. În plus[,] având în vedere că legăturile telefonice și telegrafice, terestre, putând, în cazuri de operații, să fie ușor distruse sau întrerupte de șoviniști unguri sau turbulenți, este absolut necesar ca fiecare din cele trei divizii (1, 2 Vânători și 1 Cavalerie) să aibă fiecare câte un post de telegrafie fără fir.

La Comandamentul Corpului Vânătorilor să se atașeze organic și o secție de 4 avioane biplane de recunoaștere îndepărtate (durată lungă de zbor) prin care[,] în cazurile extreme, având în vedere depărțările foarte mari ce despart Comandamentele Corpului de Vânători cu ale celor 3 divizii, să se poată ușor transmite ordinele sau rapoartele în cazuri de distrugere a celorlalte feluri de legături terestre sau telegrafie fără fir.

Secția telegrafie cu fir și telefonie să fie lăsată și prevăzută organic la Corpul de Vânători. Având în vedere că[,] pentru a se putea ușor transmite ordinele și rapoartele, este nevoie absolută a se avea o rețea completă de legături telefonice și anume toate posturile de grăniceri și de jandarmi de pe o zonă de 15–20 km în lungimea frontierei trebuiesc să fie legate între ele, este absolută nevoie a se da acestei secții cel puțin 150 (una sută cincizeci) telefoane de perete sau campanie și 600 km cablu sârmă sau cablu de campanie, absolut strict necesare pentru facerea acestor legături.

6. Secția topografică

Importanța și necesitatea ei[,] mai ales la Corpul Vânătorilor, care[,] pe de o parte[,] pentru diferitele instrucțiuni, directive, măsuri necesare a se lua în lungul frontierei, cât mai ales că, până după terminarea fixării definitive pe teren a noii frontiere, care va avea loc după încheierea păcii, va fi nevoie de tot felul de schițe, crochiuri, planuri, etc., care nu se vor putea executa la timp și adeseori în timpul repede cerut de împrejurări, fără a avea o secție topografică completă, atât ca material[,] cât și ca personal specific.

Personalul cerut este minimum care să poată permite satisfacerea tuturor nevoilor.

7. CURTEA MARȚIALĂ ȘI PRETORATUL a căror necesitate s-a simțit până s-a aprobat admiterea lor, au strictă nevoie de minimum de personal indicat în tabloul alăturat.

B. TRUPE ȘI SERVICII

Afară de trupele indicate prin sus numitele ordine și anume: Divizia I Vânători, Divizia II Vânători, Batalionul (corect: *Batalioanele*) 16, 17, 18 și 19 Vânători (constituite într-o brigadă), Divizia I Cavalerie, Trupele din Div[izia] 17, care au reședința în garnizoana Oradea Mare, să se mai pună neapărat următoarele elemente:

a) Trupele din Div.[izia] a 17-a (care au reședința în Sătmar), acelea din Divizia 19 (care au reședința în Arad) și acelea din Divizia 20 (care au reședința în Oradea Mare și Salonta (Nagyszalonta)).

b) Toate trupele de grăniceri aflate în zona dintre Tisa (Tisza Ujlak) și Mureș.

Comandantul Regimentului de Grăniceri să fie cu postul de comandă la Oradea Mare, unde ar fi centrul atât ca legături telefonice, cât și ca comunicații.

Numai din Oradea Mare el poate pleca ușor fie la inspecții de control inopinate, fie la cercetări urgente, care nu îngăduie amânarea. De la Sibiu nu are nici unul din aceste avantaje absolut necesare în această zonă, unde, pe de o parte, natura frontierei, care este absolut deschisă, iar pe de alta, starea de instruire și recrutare a grănicerilor dintre ardeleni încă neformați de ajuns, impun un control zilnic și din cele mai active.

Fără control și fără sistemul întreg de supraveghere, care se va arăta și propune mai jos, este absolut imposibil a se pune stavilă, nici contrabandelor, nici trecerii propagandiștilor periculoși, trimiși de adversari.

De la retragerea trupelor și grănicerilor pe linia Clemenceau, contrabandele au luat o proporție atât de mare, încât viața din toată regiunea din lungul acestei frontiere s-a scumpit cu 100% și continuă mereu a se scumpi, iar alimentele și mai ales vitele de tăiere și chiar cele de muncă au început să se reducă simțitor și se reduc încontinuu, astfel că, dacă nu se vor putea avea mijloace suficiente și imediate de reducere a contrabandelor, ne vom pomeni cu regiunea complet sărăcită de vite și alimente.

Din punct de vedere operativ (adică al executării, supravegherii contrabandelor și trecerilor clandestine), e necesar ca grănicerii din această zonă să se pună sub ordinele Corpului de Vânători, căci altfel grănicerii, fiind lipsiți de un control eficace și continuu, se pot deda la tot felul de abuzuri și sunt prada a o mulțime de tentații. Acest control nu se poate face decât dacă comandantul regimentului va fi la Oradea Mare.

Inspectând frontiera de la vest de Oradea Mare, am constatat că Comandatul Batalionului de Grăniceri n-avea o idee clară despre îndatoririle sale și nu cunoștea situațiunea tuturor posturilor de grăniceri din sectorul afectat batalionului său. Asemenea, am observat că Comandantul Batalionului de Grăniceri nu avea nici o legătură cu Comandamentul Militar, care ar putea să-i dea ajutor la nevoie și nu dispunea de legătura telefonică între posturile sale, fapt care nu dădea posibilitate posturilor vecine să se ajute reciproc.

Dacă, din punct de vedere al controlului, serviciul de supraveghere și pază nu va fi pus sub ordinele corpului, se vor naște tot felul de frecări, de atribuțiuni și luări de măsuri care, nefiind imediat puse de acord cu celelalte măsuri ce se vor vedea mai jos, vor fi în detrimentul bunului mers al serviciului.

În ceea ce privește atribuțiile grănicerești (din punct de vedere al îndatoririlor care depind de Ministerul de Finanțe), Comandantul regimentului va putea lucra de la Oradea direct cu ministerul sau ministerele respective, în conformitate cu legile și dispozițiile în vigoare.

c. Companiile de jandarmi rurali din jud. Arad, Bihor, Sătmar și Sălaj, care din punct de vedere disciplinar, al modului cum îndeplinesc serviciul de control, atât al străinilor, cât și al contrabandelor, să fie puse direct sub ordinele Corpului de Vânători.

Aceasta o motivez pe următoarele considerațiuni:

Linia de frontieră fiind complet deschisă, foarte sinuoasă, ceea ce îi dă o lungime extraordinar de mare, este imposibil a se supraveghea în mod absolut eficace, numai cu grănicerii, mai ales cu efectivele reduse pe care le au. De aceea, în loc de o linie de supraveghere, cum este astăzi, trebuie formată o zonă de supraveghere adâncă de cel puțin 15–20 km înapoia liniei Grănicerilor.

Acești jandarmi să fie întăriți prin jandarmi luați din părțile unde nu e nevoie atât de mare de ei, în plus, și prin un detașament de cel puțin 800 jandarmi aduși din Vechiul Regat și puși sub ordinele directe ale Corpului de Vânători.

Este atât de simțită nevoia de-a întări efectivele unităților de jandarmi întrucât, actualmente, satele

de lângă frontieră, fiind lipsite de posturi de jandarmi, sunt prădate noaptea de către unguri și, în această zonă de 5 km în lungul frontierei este oprit a se mișca trupe regulate.

Dacă ni se vor da jandarmii din Regat ce-[i] cerem, Comandamentul va organiza un serviciu special de jandarmi de frontieră, meniți a păzi și cerceta zona din spatele posturilor de grăniceri. Numai în felul acesta se vor stârpi contrabandele și se va opri cu desăvârșire strecurarea agenților de contrabandă și spionaj dușmani.

Ei să fie însărcinați cu un control sever, atât al tuturor locuitorilor străini din localitate, care vin într-un sat, cât și cu al vitelor străine care, cumpărându-se din zona noastră de către contrabandiști veniți din zona ungară, care plătesc prețuri enorme (una pereche de boi s-a plătit cu 80.000 Kr), caută apoi a le trece peste linia grănicerilor. Admițându-se această propunere, atunci s-a realiza o rețea completă de supraveghere, s-ar îngreuna mult contrabandele și s-ar evita distrugerile din zonă.

d. Serviciile Siguranței Generale Civile și Polițiile de Frontieră din jud. Arad, Bihor și Sătmar să fie puse direct, din punctul de vedere al culegerii informațiilor de tot felul, sub ordinele Corpului de Vânători, căruia să-i comunice imediat, direct și regulat informațiile culese.

Fără acest lucru, coordonarea acțiunii lor (deci utilizarea informațiilor) depinde de persoanele diferitelor comandamente și birouri. Astăzi, aceste servicii de siguranță transmit știrile pe cale ierarhică civilă la București, ca, apoi, pe cale ierarhică militară, acestea să se transmită din nou, din sus în jos, până ce ajung la Corpul Vânătorilor. Acest fapt produce, pe de o parte, o împovărare inutilă de corespondență, iar, pe de alta, informațiile venind târziu ele nu mai pot fi nici exploatare și nici nu se pot lua măsuri imediat potrivite cazului. Grupul Tisa a lucrat în perfect acord cu Sigurața din Oradea Mare și numai datorită acestei conlucrări strânse și directe, s-a[u] descoperit atâtea organizări iredentiste, spioni și tot felul de propagande dușmane, pentru care s-au putut lua măsuri de combatere la timp.

Dacă aceste servicii de siguranță nu se pun sub ordinele directe ale Corpului de Vânători, pe lângă că randamentul util și coordonarea mijloacelor de informații suferă mult, dar se pot naște și frecări inutile foarte dăunătoare bunului mers al serviciului, așa cum a fost cazul la Arad.

În acest scop, propun ca Serviciul de Siguranță din Oradea Mare să fie transformat în *Inspectorat de Siguranță*, iar șeful acestui serviciu să fie numit cu titlul de inspector cel puțin onorific, punând sub autoritatea lui directă toate serviciile de siguranță de pe teritoriul județelor Arad, Bihor, Sălaj (Sălaj), Sătmar.

Acest inspectorat astfel format să fie atașat direct Corpului Vânătorilor.

e. Să se mărească zona Corpului de Vânători cu teritoriul districtelor Sălaj și Ugocea (partea de la sud de Tisa), ca astfel, să se poată forma o zonă suficient de largă în tot lungul frontului nostru spre unguri.

Aceasta, pe următoarele considerații:

– Divizia de Cavalerie, găsindu-se pe teritoriul și chiar în mijlocul județului Sălaj, siguranța internă, ordinea și orice chestiune unde trebuie să fie armonie între reprezentanții administrației civile și ai Comandamentelor și puterii militare vor fi asigurate în cele mai bune condiții și în cel mai scurt timp numai prin Comandamentul Diviziei I Cavalerie, care, fiind legat telegrafic direct cu Corpul de Vânători, ar avea posibilitatea a primi și transmite imediat orice chestiuni sau ordine și rapoarte.

– Județul Sălaj prin forma și situația lui pătrunde în zona dintre Careii Mari (Nagy Karoly) și Marghita, până aproape în imediata apropiere (sic!) a frontierei și se interpune ca un fel de pană între județele Sătmar și Bihor, așa că nu ar fi o continuitate de măsuri pe o zonă în lungul frontierei. A rupe acest district în două ar fi un dezavantaj din punct de vedere al coordonării acțiunii militare și al organelor administrative (prefect).

C. GRUPAREA FORTELOR CORPULUI VÂNĂTORILOR

1. Diviziile să fie grupate după cum urmează:

a) Divizia I Cavalerie: P. C. la Șimleu (Szilagy Somlio). Trupele și serviciile grupate în Șimleu (Szilagy Somlio) – Zalău (Zilah) – Szarmaság [Sărmășag].

b) Divizia II Vânători: P.C. la Elesd (Aleșd). Trupele și serviciile grupate în regiunea Aleșd (Elesd) – Vad (Baratka) – pe valea Crișului Repede, având lăsate, prin rotație, un Regiment Vânători în Oradea Mare.

c) Divizia I Vânători: P.C. la Holod sau Beiuș. Trupele și serviciile grupate în regiunea Holod (Pusztahollod) – Dobrești (Bihar Dobrost) – între Oradea Mare și Beiuș (Belenyes), având lăsate, prin rotație, un Regiment Vânători și 1 Divizion Artilerie în Arad.

d) Brigada Vânători Ardeleni: Reg[imentele] 16, 17, 18 și 19 Vânători în regiunea Beiuș (Belenyes) și în împrejurimi.

2. Trupele să fie în cantonamente foarte strânse sau chiar în bivouac, în tabără, unde să fie supuse unei instrucții intensive, atât în ceea ce privește metodele de luptă, cât mai ales din punct de vedere al disciplinei și educației morale sufletești și naționale.

Aceasta este cu atât mai necesar cu cât pentru trupele din Vechiul Regat, de la refacerea armatei în Moldova, prin natura operațiilor și nevoile impuse de serviciu, trupa a fost mereu în servicii și situații care au făcut ca să scape din mâna directă a ofițerilor.

Iar pentru trupele din Ardeal (Brigada de Vânători Ardeleni) este o imperioasă nevoie ca să fie instruită atât pentru luptă, ca și vânătorii din Vechiul Regat, cât și mai ales din punct de vedere al disciplinei și educației morale.

3. Gruparea forțelor așa cum se propune mai sus, permite:

a) Ca în caz de nevoie, să se poată interveni, cu maximum de forțe, în cel mai scurt timp, în orișicare parte a frontului. În adevăr:

Într-un caz de atac prin direcția Sătmar spre Jibou (Zsibo), pe valea Someșului, Divizia de Cavalerie, împreună cu trupele Diviziei 17, aflate în Sătmar, vor lupta până ce grosul forțelor (cele 2 divizii și Brigada de Vânători ar putea veni fie în direcția Holod-Aleșd și de aici, sau către Marghita-Tășnad, sau către Șimleu – Sărmășag).⁵⁷

Notă: Lipsă filele 54–58 (anexe).

⁵⁷ A.M.R., fond 950-Ministerul de Război, dos. nr. 48, filele 43–53.

DOC. 9.

15 iulie 1920. Corpul Vânătorilor înaintează către Marele Stat Major instrucțiunile ce s-au dat tuturor unităților și organelor de control în vederea permiterii trecerii peste frontieră, în Ungaria, în scopul executării muncilor agricole.

Raport

Nr. 236/1920, luna iulie, ziua 15

Corpul Vânătorilor
către
Marele Stat Major

Conform ordinului Dv. Nr. 2006 comunicat cu al Comandantului Trupelor Nr. 3301, cu onoare se înaintează „instrucțiunile” ce s-au dat tuturor unităților și organelor de control în vederea permiterii trecerii peste frontieră în Ungaria, în scopul executării muncilor agricole.

Odată cu aceasta, pentru că măsurile ordonate să poată fi cu adevărat un control serios asupra acestora, care vor veni de peste frontieră, cu onoare revenim la numeroasele noastre rapoarte a se da cu orice preț cei 800 Jandarmi ceruți, cari singuri vor putea asigura, în poia graniței, o zonă puternică de control a tuturor acestora care, în mod fraudulos, trec zilnic frontiera.

D.O.
Șef de Stat Major,

Lt. Colonel Șef. Bir. Inf. II,
Căpitan /ss/ indescifrabil

Comandamentul Corpul Vânătorilor
Instrucțiuni
Cu privire la trecerea peste frontieră în vederea executării muncilor agricole

Pentru a înlesni populațiunea (persoanele) a căror proprietăți rurale sunt tăiate de linia de frontieră sau sunt în imediata apropiere a frontierei, s-au stabilit următoarele norme de trecere:

1). Se admite trecerea peste frontieră numai a persoanelor care având domiciliul de o parte sau de alta a frontierei nu au aceste terenuri mai departe de 6 km de partea opusă a frontierei. Vor fi considerați la fel membrii familiei agricultorilor care cultivă personal pământul, asemenea ajutoarele, administratorii, lucrătorii și muncitorii permanenți care vor fi necesari pentru cultivarea terenurilor menționate mai sus.

2). Limita [corect: *limitele*] la est și vest de frontieră a teritoriului, care ar cuprinde specificările de la punctul 1, sunt:

a) – Limita de Est, până la linia lizieră est a satelor Tivadar^{*58} și Vorgolany^{**59}, liziera de est a fermelor Szaplóczay tn., și Czedregy tn., liziera de est a satului Fürtös Almás^{**}, cota 124, din pădurea Egett, liziera est a fermelor Kölcsei Akos și Breger, liziera est a satului Homok^{*}, liziera de est a fermei Bodony tn., liziera de est a satului P[u]sz[ta]. Darotz/(rom: *Dorolț*), liziera de est a fermei Miklos tn., și a satului Vetes/*Vetiș* – cota 115 est de Csenger Bagos/*Boghiș* (jud. Satu Mare), cota 117 vest de satul Samos Dob/*Doba*, de aici în linie dreaptă până la liziera sudică a satului Kálmánd/*Cămin*, liziera estică a satelor Feny/*Foieni* și Bere/*Berea*, Csomakösz/*Ciumești*, liziera est a fermei Fertikas tn., liziera vest a satului Szanizsló/*Sanislău*, liziera est a caselor Flintas și a fermelor Nyir liget pszt., Kigyios pszt., și

⁵⁸ * Localități din Ungaria.

⁵⁹ ** Localități din Ucraina.

Csanalos pszt., liziera est a satului Erköstvelyes* și liziera vest a satului Ermihályfalva/ Valea lui Mihai, liziera est a satului Er Semjen/Șimian, aceea a fermei Nagy György tn., și a satului Er Keserü/Cheșereu, cota 109/2 km N-V Kisskereky/Cherechiu. Bifurcația căii ferate vest de Szekelyhid/Săcueni, liziera est a satului Csokaly/Ciocaia și de vest a satului Bihardioszeg/Diosig, liziera est a fermei Lowassy tn. și cea de vest a fermei Gyapoli nyr și a satelor Papp Tamassy/Tămășeu și Bihar/Biharia. De aici în linie dreaptă la gara Váradi Püspök/Episcopia Bihor, apoi liziera vest a fermei Miske nyr, liziera vest a satelor Ó Palota/Palota Veche și Uj Palota/Palota, est de Erzsebet nyr, liziera est Barakony, liziera est Inand/Inand, est Csobanhid, sud Pucsi tn., est de Varga Sandor și Vegh Andras tn., est Kölcszer pszt., lizierele de est ale satelor Illye și Fekete Gyarmat/Iermata Neagră, apoi vest de Teleki Kut și Garta tn., – liziera est Siklo/Șiclău, vest Simandi/Șimand Uj Myr, est Topilla tn., liziera est Kurtics/Curtici, cota 111 (Hermanne Hal), cota 104 (3 km sud Torna/Turnu), cota 108 (sud-vest Nemet Pereg/Peregu Mare), cota 201 (Istvanovics Pal).

b). Limita de vest până la linia: Liziera de vest a satului Tisza Becs* a fermei Szekeres tn., aceea a satului Bot Palad Barkoczy nyr și a satului Ricse*, a pusteii Ricse psz., în fine liziera de vest a satelor Csaszlo* și Csegöld* și Angyalos*, apoi liziera de nord a satului Porcsalma* și aceea de sud a satelor Nagy Ecsed* și Fábíánháza*, liziera de nord a fermelor Csobohaza și Sarga tn., liziera nord și vest a satului Nyir Vasvari*, liziera vest a satelor Pilis-Piricse*, Encsencs* (și Nyir Beltek*, liziera vest a fermelor Kiss Fülöp psz., Kiss Fülöp tn., Totfalu*, liziera vest a satelor St. György, Abrany și Buda Abrany, vest fermele Csonkafuz tn. și Csonhaz (cotele 132 și 137) vest Uj Leta, vest Uj Vari tn., vest satul Vertes și ferma Irony tn., ferma Frater Gyula tn, liziera est satul Eszter, est via Korhankert lizieră a satului Rojt/Roit, liziera vest a satului Bihar Mezö Keresztes, vest ferma Czahos pszt., liziera vest a satelor Köröszeg Apati*, Sakal*, Ugra*, Zsadan*, liziera vest a fermelor Egyes Tanya și Nagy Gennte pszt., liziera vest a satului Sarkad-Kerestur* Ecs tn. și a satului Sarkad*, apoi liziera de vest a fermelor Csöszhaz și Farkas Zsigo tn., a orașului Gyula*, lizierele de vest ale fermelor Szt. Benedek nyr, Benke Major și liziera de vest a satului Kétegyháza*, liziera vest a fermelor Buck, Buck Pal tn., Botosi tn., Br. Sinai tn., Br. Sinai nyr, Anasztaszinyr, Iakabffy Vilmos nyr, Nyieck tn., Hofmann tn., apoi merge prin Stansi tn., sud Bauer tn., sud Purgly nyr sud gara Peregi nyr, liziera nord Mezöhegyes*, liziera est Pitvaros, apoi în linie dreaptă la colțul vestic al satului Kovegy* și liziera de vest Nagy Csanad/Cenad și liziera est Apatyfalva*.

3). Trecerea va avea loc în baza unei cărți de legitimație individuală, de modelul ce se alătură (anexa nr. 1) eliberată de primarul respectiv, înscrisă și vizată de jandarmul din sat și apoi vizată la primpretorul respectiv, în care se va completa cu multă exactitate toate datele cuprinse în ea.

Aceste cărți de legitimație se vor face atât pentru proprietarul pământului cât și pentru fiecare persoană ce-l însoțește la munca câmpului.

4). În acest scop Dnii Prefecți de județe (Satu Mare, Bihor și Arad) sunt rugați a da ordine stricte ca în fiecare comună o comisie compusă din: primar, jandarm, perceptor sau agentul său, să întocmească imediat și cel mult în decurs de cinci zile, tablouri nominale cu locuitorii din comunele respective ce au pământuri tăiate de frontieră sau la o distanță până la 6 km de partea cealaltă a frontierei.

Se va specifica unde se află moșia, ce întindere are, pe teritoriul cărei comune, numărul cadastral sau rolul de înscriere al moșiei, aceste date fiind luate de [din] înscrierile oficiale din registrul cadastru și fiind purul adevăr. Aceste tablouri întocmite în cinci exemplare se vor trimite: a) unul la jandarmul din sat; b). altul la primpretor; c). al treilea comandantului militar de sector; d). al patrului postului vamal cel mai apropiat; e). al cincilea Corpului Vânătorilor. Pe baza acestor tablouri, vor întocmi apoi cartele de legitimație pentru fiecare persoană care are nevoie de a trece frontiera. În cartele se vor trece detaliat numărul de vite (arătând la fiecare vită semnalmente), numărul vehiculelor, harnașamentului și instrumentelor agricole cu care are voie a trece frontiera. Apoi ele se vor trimite imediat la primpretorul respectiv, care le va viza. Acestea odată întocmite și semnate astfel se vor trimite sau prezenta postului

de vamă cel mai apropiat spre certificare, care va lua și măsurile specificate în legea generală a vămilor și ordinelor în vigoare în legătură cu convenția încheiată.

6). Atât primăriile comunelor sau și postul de jandarmi respectiv, vor avea un registru alfabetic în care vor trece numele persoanei care pleacă în Ungaria, data plecării, data înapoierii în comună, animalele și diversele ustensile luate cu ei pentru munca câmpului (anexa 3). Posturile de jandarmi vor mai avea încă un registru în care vor înscrie numele persoanelor venite din Ungaria la munca câmpului, de proba modelului arătat (anexa 4).

7). Legitimațiile odată obținute de la autoritatea civilă, semnate de subprefectul și postul de vamă respectiv se vor trimite spre vizare Comandamentului militar de sector, după cum urmează:

a) teritoriul de la râul Tisa (Tissa Ujlak – Kiralyhaza) până la R[âu] Craszna (Lapi tn. Kiraly Darocz) în localitatea Satu Mare.

b) Râul Craszna (Lapi tn., Kiraly Darocz) până la Canalul Berettya (linia Kiss Maria Szallard Jobb) cu reședința Ermihályfalva

c) Canalul Berettya (linia Kiss Mária Szalard Jobb) până la linia Ugra Cseffa Janosda, cu reședința Oradea.

d). De la linia Ugra Cseffa Janosda până la Crișul Alb cu reședința Salonta Mare.

e). De la Crișul Alb până la Mureș, în localitatea Arad.

8). Cărțile de legitimație vizate de Comandantul militar de sector se vor trimite prin compania sau plutonul de găniceri respectiv, iar aceștia prin jandarmii maghiari, în cealaltă parte, în Ungaria, pentru a se pune viza subprefecturii și a Comandantului militar al comitatului în acea parte, care vor fi înapoiate tot pe calea care au fost trimise și restituite locuitorilor.

9). Procedul va fi identic cu cărțile de legitimație ce se vor trimite din Ungaria pentru a se viza de subprefectul, Comandantul militar al sectorului din teritoriul nostru. Acesta din urmă va avea grijă a le trimite imediat înapoi, vizate prin procedul specificat la punctul 8.

10). Aceste cărți de legitimație se vor reînnoi din două în două luni, prezentându-se Comandamentelor militare respective care le vor face viza din nou.

11). Trecherile peste linia de frontieră se vor face numai de la răsăritul și până la apusul soarelui și numai pe drumul și prin postul de control specificat în cartea de legitimație. În tot cuprinsul zonei de 6 km, specificate la punctul 2 alin. a, în lungul frontierei este cu desăvârșire interzis[ă] circulația oricărei persoane pe timpul nopții, de la apusul până la răsăritul soarelui.

12) Este cu totul interzis a introduce peste linia de frontieră: arme muniții, cărți, jurnale, broșuri, scrisori. Posturile de control, respectiv posturile de vamă de pe frontieră, menționate la punctul 13, vor face o amănunțită perchezițiune persoanelor care se duc sau vin peste frontieră, verificând în același timp, cu multă strictețe, carnetele de legitimație; care nu va avea viza Comandamentului militar de sector nu se va ține în seamă și nu i se va permite trecerea. Trecerea liniei de frontieră nu este permisă decât în haine civile.

13). Posturile de control sunt:

a). de partea României: Pete, Óvari, Borvely, Ermihalyfalva, Nagy Salonta, Borș Köröszeg, Cseffa, Slata, Kotegyan, Ottlaka, Gyula-Varsand, locul unde ajunge frontiera șoseaua Kurtici – Ketegyhaza, Kiss – Darja, Tornya, Nagylak, Csanad.

b). de partea Ungariei: Kisgecz, Csenger, Vallaj, Szt. György, Abrani, Nagy Kereky, Artand, Berek, Böszörmeny, Csegt, stația Kötegyan, Elek, Gyula Vari, Lököshaza, Donbегyháza, Batonia, Csanad, Palota, Magyar Csanad.

14). La punctele de frontieră specificate sub nr. 13), aliniatul a, batalioanele de grăniceri vor înființa imediat de la primirea prezentului ordin cele 2 registre mari alfabetice, unul pentru aceia din teritoriul nostru, care se duc în Ungaria, iar al 2-lea pentru cei ce vin din Ungaria în teritoriul nostru pentru munca câmpului. Registrele vor avea aliniamentul după modelul dat, anexa 2.

15). Posturile de control vor nota la registrul respectiv numele tuturor persoanelor, data la plecare și data la înapoiere. Vor face observațiunile necesare asupra persoanelor dubioase care vin și se duc de numeroase ori peste frontieră.

16). Persoanele odată trecute peste frontieră (fie cele care trec în Ungaria, fie cele care vin din Ungaria pe teritoriul nostru), în decursul muncilor agricole nu vor avea voie a trece înapoi frontiera decât cel mai des din săptămână în săptămână.

17). Postul de control va face pe cartela de legitimație, atât la ducere, cât și la înapoierea fiecărei persoane, următoarele vize, tăindu-se cu cerneală *Ieșit* sau *Intrat*, după caz, rămânând bun de cetit, aceea ce nu se va tăia.

Ieșit din țară, ziua ... luna ... 1920

Intrat ... ..

Șeful postului de control ... ..

trecându-se în registrul respectiv la rubrica sa numai data. Ex. 16.VII 1920

18). Ei vor putea duce cu ei odată pentru totdeauna, hrana lor (o dată) pentru una săptămână.

19). Persoanele venite din Ungaria pentru munca câmpului, după trecerea de la punctul de control de frontieră și verificarea actelor, vor fi obligate a se prezenta imediat la postul de jandarmi de care depinde moșia (terenul) ce urmează să se cultive, unde vor fi înscriși nominal și [li se vor] lua declarații că nu au voie a părăsi acel loc fără știrea postului de jandarmi și nu vor lucra nimic contra intereselor statului român (anexa 5). Jandarmeria este obligată a lua imediat această declarațiune.

20). Este interzis[ă] cu desăvârșire trecerea acestor persoane la est de linia fixată la punctul 2 aliniatul a, iar în cuprinsul acestei zone de 6 km se admite circulația numai până la comuna prima învecinată din locul unde se află moșia și aceasta cu permis special dat de postul de jandarmi pe timp limitat (anexa 6), anunțându-se atât la plecare, cât și la înapoiere.

21). Produsele solului proprietarilor ce vin să-și muncească pământurile pe teritoriul României vor fi controlate de funcționarul vamal respectiv pentru facerea formalităților vamale.

22) Jumătate din produsul solului trebuie să rămână pe teritoriul unde se găsește proprietatea, cealaltă jumătate rămâne liberă la dispoziția proprietății care va putea să vândă pe loc, în conformitate cu legea generală a vămilor și convenției încheiate, sau să le transporte pe celălalt teritoriu fără nici o formalitate.

Se va face excepție în produsele al căror export este interzis de țara unde se află proprietatea și anume aceste produse nu se pot trece de partea cealaltă a frontierei. Contravaloarea în bani a prețului de vânzare va putea fi, de asemenea, exportată chiar dacă se depășește suma prevăzută cu maximum prin dispozițiunile respective în vigoare. Proveniența produselor, precum și totalul sumei de exportare vor fi controlate și aprobate de Serviciul vamal, emițându-se un act oficial care va servi la controlul ce se va face la punctele de trecere.

23). Nu se va face nici o rechizițiune din animalele, vehiculele, harnașamentele, instrumentele agricole ce însoțesc persoana venită pentru munca câmpului și care se găsesc trecute în carnetul de legitimație și nu vor putea fi înstrăinate de proprietar decât dacă se înstrăinează imobilul.

24). Se garantează libertatea de a munci tuturor persoanelor venite pentru munca câmpului precum și libera întoarcere la domiciliul [de] unde a[u] venit.

25). La terminarea perioadei de lucru pentru care a venit persoana sau persoanele, sau atunci când ele voiesc a pleca, se vor prezenta în acest scop postului de jandarmi respectiv, care le va înlesni plecarea din comună, dirijându-l către postul de control din frontieră pe unde trebuie să iasă din țară, punct ce este trecut în cartea de legitimație, unde se vor îndeplini cele specificate la punctele 12, 14, 15 și 17.

26) La înapoierea în țară a persoanelor care au trecut în Ungaria în scopul muncilor agricole, după terminarea operațiunilor de control de la posturile de trecere se vor prezenta direct postului de jandarmi de unde aparține comuna unde locuiește, anunțând sosirea sa.

27). Comandanții militari, prin organele de care dispun, și posturile de jandarmi vor urmări îndeaproape activitatea persoanelor ce au venit din Ungaria.

În caz de abatere de la obligațiunile specificate la punctul 9 și în caz când se vor dovedi în sarcina lor intențiuni rele sau fapte contra interesului statului se vor dresa actele cuvenite și înainta imediat spre cercetare pretoratelor militare respective.

28). Fiecare autoritate va îndeplini atribuțiunile din prezentele instrucțiuni.

29). Comandanții militari de sectoare, unitățile de grăniceri și jandarmii vor veghea la stricta executare a prezentelor dispozițiuni.⁶⁰

Comandantul Corpului Vânătorilor,
General (ss) Moșoiu

Șef de Stat Major,
Lt. Colonel (ss) [A.] Negulescu

---

⁶⁰ A.M.R., fond 1667 – Corpul Vânătorilor, dos. nr. 123, filele 2–5.